

27 Mayıs'ın “Zoraki Diplomatları”: 14'lerin Yurtdışı Faaliyetleri

“Compelled Diplomats” of May 27 Coup D'etat: Foreign Activities of the “Fourteens”

Ferit Salim SANLI*

Öz

27 Mayıs 1960 darbesi DP iktidarına son verirken, ordu-siyaset ilişkisine dair yeni tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu minvalde, darbe sonrasında kurulan Milli Birlik Komitesi içerisinde ordunun ülkeyi yönetmeye devam etmesi görüşü ile siyasetin sivilere hemen devredilmesi düşüncesi arasında yaşanan ihtilaf 13 Kasım 1960 tarihinde, komitenin 14 üyesinin tasfiye edilmesi ile sonuçlanmıştır. Tarihe 14'ler olarak geçecek bu grup, 27 Mayıs öncesinde ya da Milli Birlik Komitesi dahilinde oluşan ve birbiri ile her konuda mutabık olan 14 kişiden meydana gelmemiş ancak 13 Kasım sürecinde yaşananlar, bu “suni” oluşumu hem yurtiçinde hem de yurtdışında gündeme getirmiştir. Ancak, suni olması hasebiyle herhangi bir birliktelik sağlayamayan bu grup, yurtdışında bulunduğu süre zarfında çeşitli faaliyetler içerisine girmiş olsa da, grup içerisinde iki farklı kliğin oluşması kaçınılmaz olmuştur. İki farklı konumlanma içerisinde olan kliklerin birisinin başını Alparslan Türkeş, bir diğerini ise Orhan Kabıbay çekmiştir. İki grubun süreç içerisinde faaliyetlerine, fikirlerine, yakın oldukları mecralara bakılınca esasında 14'lerin muhtelif yönleriyle iki farklı “fırkaya” dâhil oldukları müşahade edilmiştir. 60'lı yılların ikinci yarısı ve devamındaki süreç de bu tespiti teyit edecektir.

Anahtar Kelimeler: 27 Mayıs 1960, 13 Kasım 1960, 14'ler, Alparslan Türkeş, Orhan Kabıbay.

Abstract

While the May 27, 1960 coup ended the DP government, it brought new debates on the relationship between the army and politics. In this respect, the dispute between politics and civilians was immediately passed on 13 November 1960 with the view that the army continued to rule the country within the National Union Committee established after the coup d'etat, resulting in the liquidation of 14 members of the committee. This group, which will be called 14's, brought those “artificial” formations both at home and abroad, which did not come from the 14 people who were formed before May 27 or within the National Unity Committee and agreed with each other, but lived in November 13. However, this group, which cannot provide any coexistence due to artificiality, has entered into various activities while abroad, but it is inevitable that two different clubs will be formed within the group. One of the sides in two different positions, Alparslan Türkeş and Orhan Kabıbay were the others. In the process, the two groups considered their activities, their ideas, and their close proximity to each other, that they were involved in two different “sects” in various aspects of the 14's. The second half of the 60's and the subsequent process will confirm this statement.

Key Words: May 27 1960, October 13 1960, 14's, Alparslan Turkes, Orhan Kabıbay.

Makale Geliş Tarihi: 01.04.2018, Makale Kabul Tarihi: 14.10.2018

* Arş. Gör., Dr. Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
E-posta: feritsalimsanli@gmail.com

gazi

Akademik
Bakış

221

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

GİRİŞ

27 Mayıs Darbesi, 10 yıl süregelen Demokrat Parti iktidarına son verirken, darbenin ordu içerisinde hiyerarşi dışı meydana gelmesi, darbe sonrasında kurulacak olan Millî Birlik Komitesi'nin kompozisyonunu etkilemiştir. Komite içerisinde rütbe ve kıdem farklılıkları, farklı mantalitelere de beraberinde getirirken, yaşanan ihtilaflar "ordunun yönetimde kalması" ve "siyasetin sivillere hemen devrilmesi" tartışmaları merkezinde yürümüştür. Bu noktada 13 Kasım 1960 tarihinde yaşanan 14 komite üyesinin tasfiyesi¹, "darbe içinde darbe" olarak okunurken, siyasetin sivillere devredilmesi tartışması kısa bir süreliğine durmuş ancak 15 Ekim 1961 seçimlerinde DP bakiyesini sahiplenen başta Adalet Partisi olmak üzere diğer partilerin aldığı oy oranı, ordu içerisinde ve kamuoyunda "ordu-siyaset" ilişkisini bütün hararetiyle geri döndürmüştür.² Nitekim Talat Aydemir önderliğinde teşebbüs edilecek olan iki darbe girişimi de ordu içerisinde siyaseti devralmak isteyen bir zihniyetin mevcudiyetini ortaya koymuştur.

15 Ekim 1961 seçimleriyle, sivil siyasete geri dönülen ancak 27 Mayıs sürecinin yaşattığı tartışmaların oldukça şiddetle tartışıldığı bu dönemde yurtdışında "zoraki diplomat" olan 14 üyenin faaliyetleri oldukça ilgi çekici olmuştur. 27 Mayıs öncesinde ve Millî Birlik Komitesi dâhilinde "homojen" bir bütünlük arz etmeyen bu 14 kişinin ortak noktası "ordunun siyaseti sivillere devretme süresi" üzerindeki çekinceleri ve devamında 13 Kasım 1960 hadisesinde tasfiye edilmiş olmalarıdır. Nitekim sürgün döneminde kendi aralarında ikiye bölünecek olan bu grubun hem Türkiye hem de yurtdışındaki irtibatları müşahade edildiğinde ortaya çıkan manzara yakın dönem Türkiye'sinde "ordu-siyaset" ilişkilerine dair dikkat çekici ayrıntıları içermektedir. Dönemin süreli yayınlarına ve İngiliz arşivlerine dayanarak hazırlanan bu makale, bu ayrıntıları izah etmeye çalışacaktır.

Görüş

"13 Kasım 1960 Tasfiyesinden 15 Ekim 1961 Seçimlerine Kadar Olan Süreçte 14'lerin Faaliyetleri"

13 Kasım 1960'dan, 1961 yılının ikinci yarısına kadar süreç içerisinde, 14'lerin faaliyetlerini takip edebilmek için mevcut olan en önemli kaynaklar, bu üyelerin birbirlerine yazdıkları mektuplar ve raporlar olmaktadır. Zira bu zaman diliminde 14'ler, Türk basınında kendilerine "hemen hemen" yer bulamamıştır. 13 Kasım hadisesini takip eden aylar içerisinde, yurtdışında zaruri "memuriyet"

1 Bu isimler Alparslan Türkeş, Orhan Kabibay, Muzaffer Özdağ, Numan Esin, Orhan Erkanlı, Dündar Taşer, Muzaffer Karan, Şefik Soyuyüce, İrfan Solmaz, Mustafa Kaplan, Ahmet Er, Münir Köseoğlu ve Fazıl Akkoyunlu'dur.

2 27 Mayıs sürecinde ve Millî Birlik Komitesi dahilinde 14 komite üyesinin faaliyetleri için bkz. Ferit Salim Sanlı, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinden Milliyetçi Hareket Partisine Tarihsel Süreç, İdeoloji, Politika (1960-1969), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2017, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s.63-157.

süreci içerisinde bulunan 14'ler, kendi içlerinde haberleşme sistemi kurmak vasıtasıyla iletişimlerini sürdürmüşlerdir. Bu sistem dâhilinde, mektuplar "sekreter" rolünü üstlenen Numan Esin tarafından toplanarak, grubun diğer üyelerine gönderilmiştir.³ Bunun haricinde, Türkiye'de yaşanan gelişmeleri daha iyi takip edebilmek için, periyodik süreler dâhilinde "raporlar tanzim edilmiş ve üyelere bu raporlar gönderilmiştir."⁴

Orhan Erkanlı'nın hazırladığı raporlar haricinde mevcut olan bilgilere müracaat edildiğinde sabık komite üyelerinin çeşitli rahatsızlıkları tespit edilmektedir. Bu rahatsızlıklardan bir tanesi, Muzaffer Özdağ'ın Dündar Taşer'e, "bugün CHP fiilen iktidardadır" sözlerinde yer bulmuştur.⁵ Müstakbel sivil iktidara karşı çeşitli çekincelerin söz konusu olduğu mektuplarda; Orhan Kabıbay'ın, Talat Aydemir'e ifade ettiği "memlekette demokratik düzeni muhafazaya muktedir olmayan müesseseler kurulmadan memleket idaresi kabil olmaz"⁶ sözleri ve İrfan Solmazer'in Suphi Karaman'a yönelik, "sivil idareye intikal edilecek bugünlerde ruhum muzdarip, bir gün 37 ismin cismi olacak mı diye düşünüyorum"⁷ ifadeleri dikkat çekici durmaktadır. Ordu üyelerine dönük telkin imaları sezilen bu ifadeler, MBK içerisinde kalan üyeler arasında yeni bir bölünme yaşanması ve 6 Haziran 1961 tarihinde Silahlı Kuvvetler Birliği'nin⁸ ihdas edilmesiyle karşılık bulmuştur.

MBK içinde "yeniden" bölünme de Orhan Erkanlı'nın 1 Nisan tarihli raporuna yansımıştır. Erkanlı, söz konusu raporda komite içerisinde yeniden iki grubun teşekkül ettiğini ve bu ayırımı "seçime gitmek isteyenler ile istemeyenler" arasında oluştuğunu ifade etmektedir.⁹ Kurtul Altuğ, bu "bölünme" dâhilinde, 14'lere "daha yakın duran" Suphi Karaman, Ahmet Yıldız, Muzaffer Yurdakuler, Kadri Kaplan ve Mehmet Özgüneş gibi isimlerin komitedeki diğer üyelere dair güvensizlik duyduklarını belirtmektedir¹⁰. Komite içerisinde yaşanan "ihtilafa" paralel bir gelişme olan SKB'nin ihdası noktasında ise, bu müessesenin kurucuları arasında yer alan Dündar Seyhan; Madanoğlu'nun 13 Kasım operasyonunu gerçekleştirirken yardım aldığı unsurları görevde tutarak hata yaptığını dile getirmektedir. Zira Seyhan'a göre, bu unsurlar "27 Mayıs'ın yavruları" olup, "Türkiye'yi reformcu bir dünya görüşü ile vakit geçirmeksizin Atatürkçülüğün

3 İbrahim Metin, İhtilalciler Hesaplaşıyor Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dündar Taşer, Töre-Devlet Yayınları, İstanbul 2012, s.265.

4 Kurtul Altuğ, 27 Mayıs'tan 12 Mart'a, Yılmaz Yayınları, İstanbul 1991, s.197.

5 25 Aralık 1960 tarihli mektup için, bkz. Metin, *ag.e* s.292.

6 2 Mart 1961 tarihli mektup için, bkz. *ag.e*, s.295.

7 24 Mart 1961 tarihli mektup için bkz. Cumhuriyet Utku, 14'lerden Suphi Karaman'a İhtilal Mektupları, Kaynak Yayınları, İstanbul 2006, s.40.

8 Bkz, Kurtuluş Kayalı, Ordu ve Siyaset: 27 Mayıs-12 Mart, 5. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s.82. William Hale, Türkiye'de Ordu ve Siyaset (çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları), İstanbul 1996, s.126-129.

9 Orhan Erkanlı, Anılar-Sorunlar-Sorumlular, Baha Matbaası, İstanbul 1973, s.180.

10 Altuğ, *ag.e* s.180.

Gazi

Akademik
Bakış

223

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

başına oturtmaktan kolaylıkla vazgeçecek cinsten adamlar” değildirdir.¹¹ Bu gelişmeler, “sivil siyasete dönüş” tartışmaların yaşandığı 13 Kasım öncesi dönemin “rahatsızlıklarının” giderilmediğini ispat etmektedir. Nitekim SKB’nin kurulmasını takip eden günlerde Cemal Madanoğlu hem MBK üyeliğinden hem de “Ankara Kumandanlığı” görevinden istifa etmiş ancak Ankara Kumandanlığı görevinden istifası muvafık bulunurken, MBK’den istifası reddedilmiştir.¹²

Mektuplarda müşahede edilen bir diğer önemli nokta, 14’lerin “hete-rojen” yapısına yapılan vurgular olmuştur. Bu vurgular esasında, gelecek olan “liderlik” tartışmalarının ilk işareti olarak telakki edilebilir. Orhan Kabibay’ın, hem Aydemir’e yazdığı mektupta, “14’ler tefrik edilmeden suçlanıyor” sözü¹³, hem de Karaman’a yazdığı mektupta; “14’lerden kimin suçlu kimin suçsuz olduğunu bilmiyorum”¹⁴ ifadesini kullanmış olması bu meyanda dikkate değerdir. Nitekim gelecek liderlik tartışmasında yine Türkeş’in yanında konumlanacak olan Özdağ¹⁵, Taşer’e yazmış olduğu mektupta, memlekette Türkeş, Erkanlı, Esin, Özdağ ve Taşer isimlerin halk nazarında karşılık bulduğunu ve hedeflerine sadece bu isimlerle ulaşabileceklerini ileri sürmüştür. 27 Mayıs öncesinde İstanbul grubunu temsil eden ve Kabibay ile hareket eden Erkanlı’yı kendi “hücrelerine” kanalize etme kaygısını düşündüren bu cümlelerin akabinde Özdağ, “yine de” 14’lerin beraber hareket edeceklerine inandığını eklemiştir.¹⁶

13 Kasım 1960 ile 15 Kasım 1961 arasındaki zaman zarfında 14’lerin muhaberesi dâhilinde önemli hadiselerden bir tanesi de Yassıada Mahkemesi’ne dair tutumları olmuştur. Erkanlı’nın 1 Temmuz 1961 tarihi itibarıyla yazmış olduğu raporda şayet Yassıada yargılamaları sonucunda idam cezaları verilirse, bu cezaların “müebbet hapis” cezasına geçirilmesi gerektiği savunulmuştur.¹⁷ Dönemin İngiliz belgelerine müracaat edildiğinde, İngilizlerin Cemal Gürsel’e, “idam cezalarının tatbik edilmemesi adına” bir mektup yolladığı zikredilmektedir.¹⁸ Nitekim o dönem Yeni Delhi Büyükelçisi olan Mustafa Kent de, Türkeş’ten “idam cezalarının” olmaması adına ikazda bulunmasını rica etmiştir.¹⁹

İdam cezalarının onaylanmasından önce, durum değerlendirilmesinin yapıldığı İngiliz belgesinde, bir hariciye görevlisinin Selim Sarper ile yaptığı

11 Dündar Seyhan, *Cölgedeki Adam*, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul 1966, s.138.

12 “ Milli Birlik Komitesi Üyesi ve Ankara Kumandanı Cemal Madanoğlu İstifa Etti”, *Milliyet*, 10 Haziran 1961.

13 3 Mart 1961 tarihli mektup için, bkz. Metin, *ag.e.* s.295.

14 19 Mart 1961 tarihli mektup için, bkz. Cumhuriyet, *14’lerden Suphi Karaman’a İhtilal Mektupları*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2006, s.26.

15 Tespit edildiği kadarıyla, Türkeş’i Yeni Delhi’de tek ziyaret etme yakınlığını gösteren kişi Muzafer Özdağ olmuştur. Bkz, Taner Baytok, *Dış Politikada Bir Nefes: Anılar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005, s.64.

16 2 Mayıs 1961 tarihli mektup için, bkz. Metin, *ag.e.* s.308-312.

17 Erkanlı, *ag.e.* s.184.

18 FO 371/160791.

19 Hulusi Turgut, *Türkeş’in Anıları: Şahinlerin Dansı*, ABC Yayınları, İstanbul 1995 s.332.

görüşmeye istinaden, MBK içerisinde Türkeş'in "idam cezasına" karşı olduğu ve bu durumun MBK içerisinde "halen" nüfuzunda olan bazı üyeler üzerinde baskı oluşturduğu belirtilmiştir.²⁰ Türkeş, idam cezalarının onaylanmaması için Cemal Gürsel'e 7 Eylül 1961 tarihi itibarıyla bir mektup yollamıştır. İlk defa, kendisine yakın "Milli Yol" dergisinde yayınlanan ve büyük yankılar uyandıran bu mektupta Türkeş; idam cezalarının onaylanması halinde 13 Kasım'dan itibaren memlekette meydana gelen huzursuzluğun artacağını ifade etmiştir. Mektupta, idam cezalarının tatbiki dolayısıyla, Türkiye'ye karşı, yurtdışı kamuoyunda ciddi "tepkilere" yol açacağını, milletin içerisinde vuku bulan "kin" ve "garezin" şiddetleneceğini ve son tahlilde "siyasi" sebeplerle verilecek böylesi bir kararın, "bugünün" insanlık duygularıyla çatışacağını dile getirmiştir.²¹

Türkeş'in idam cezalarının "infaz" edilmemesi yönünde inisiyatif alması sonuçsuz kalmış ve 15 Eylül 1961 itibarıyla Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın "idam" cezaları onaylanmıştır. Siyasi hayatı boyunca, "idam cezalarının" tatbiki bağlamında kendisini "aklamaya" çalışmak durumunda kalacak olan Türkeş'in, bu cezaların onaylanmaması yönündeki faaliyetlerinin esas motivasyonunu, beraber yol arkadaşlığı yapacak olan Ahmet Er, "demokratların" oy zeminine istinat edebilmek olarak yorumlamıştır.²² Başbakanlık Müsteşarlığı döneminde, DP erkanını "İsviçre'ye gönderme" formülünü uygulamak isteyen ve DP'nin milliyetçi tabanında ciddi destek gören Türkeş'in²³, mezkur motivasyon dahilinde hareket etmesi esasında genel bağlam ile uyum içerisindedir. Bu noktada, Erkanlı'nın raporundan da iktibas edildiği üzere, 14'lerin diğer üyelerinin de benzer faaliyetler içerisine girdiklerini söylemek lazım gelmektedir. Fazıl Akkoyunlu ile görüşen İngiliz Hariciyesi görevlisi, bu noktaya işaret etmiş ve Akkoyunlu ile arkadaşlarının "idam cezalarının" infaz edilmemesi adına Gürsel'e mektup yolladıkları ifade etmiştir.²⁴

14'lere dair iç kamuoyunun sessiz olduğu bu dönemde, Çetin Altan tarafından önemli bir köşe yazısı kaleme alınmıştır. 14'lerin "hangi sebeplerle" yurtdışına gönderildiği üzerine muhtelif "şayiaların" dolandığını öne süren Al-

Gazi

Akademik
Bakış

225

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

20 FO 371/160791.

21 "Türkeş'in Gürsel'e Mektubu", *Milli Yol*, 22 Ocak 1962. 1961 yılı itibarıyla, Türkeş ile Paris'te görüşen Cevdet Perin; Türkeş'in kendisine Gürsel'e gönderdiği mektuptan bahsettiğini ileri sürmüştür. Perin, Türkeş'in sözlerine cevaben, kendisinin mektuptan haberdar olduğunu ve okuduğunu zira Türkeş'in mektubun bir nüshasını AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'ya da gönderdiğini ifade etmiştir. Bkz, Cevdet Perin, "Albay Türkeş'le Paris'te Neler Konuştum", *Durum*, 13 Şubat 1969.

22 Ahmet Er, *Hatıralarım*, Selçuklu Sosyal Güvenlik, Eğitim, Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları, 3.B, Ankara, 2012, s.147. Türkeş'in Yeni Delhi macerası sürecinde, hariciye görevlisi olan Taner Baytok da, Türkeş'in Türkiye'ye döndükten sonra Demokrat Partililerin oylarıyla iktidara geleceğine inandığını ve Menderes hakkında "*Bir gün gelecek, tarih Menderes'i altın harflerle yazacak*" sözünü sarf ettiğini iddia etmiştir. Bkz, Baytok, s.67.

23 Sanlı, *ag.t.*, s.84-114.

24 FO 371/160790.

tan; 14'lerin "sosyal değişiklik" talebi olduğunu ve bu hususta kendisinin de mutabık olduğunu dile getirmiştir. Altan'a göre "meselenin özü" de bu noktada yatmaktadır zira 14'ler içerisinde Türkçe öncülüğünde "nasyonal sosyalist" temayüllü kişiler olduğu gibi "batı sosyalizmi" eğilimli kişiler de bulunmaktadır. Altan, "ihtilale büyük hizmetleri dokunmuş insanların geri dönemlerini" arzu ettiğini beyan ederken, 14'lerin "inanç mahiyetini" net bir şekilde açıklamaları lazım geldiğini ifade etmiştir.²⁵ Çetin Altan bu sözler vasıtasıyla, Kabibay'ın mektubunda dile getirdiği "tefrike" işaret etmiş ve kendi tercihini, Türkçe taraftarlarına "nasyonal sosyalist" temayüllü tasnifinde bulunmak suretiyle ortaya koymuştur.

13 Kasım sonrasında yurtdışında görevlendirilen 14'lerin ilk buluşması, 15 Ekim seçimlerinden kısa bir süre önce İsviçre'de gerçekleşmiştir. Bern'de görevli olan Dündar Taşer'in²⁶ evinde gerçekleşen üç günlük toplantıya, Türkçe, Akkoyunlu, Erkanlı ve Ahmet Er dışında bütün sabık MBK üyeleri katılmıştır. Toplantı sonucunda, 14'lerin "muntazam" bir teşkilat haline getirilmesi kararlaştırılmış ve liderlik meselesi ortaya atılmıştır. Toplantıya katılan Seyhan'ın aktarımına göre Numan Esin, Rifat Baykal ve Muzaffer Özdağ "Türkçe'nin liderliğinde" ısrar ederken, Soyuyüce, Karan, Köseoğlu ve Solmazer "Kabibay'ın liderliğine" teveccüh göstermiştir. "Evvelden beri Türkçe'yi tuttuğu bilinen" Taşer ve Mustafa Kaplan "renk vermezken", Kabibay'a oy vereceği anlaşılan ve toplantıya Silahlı Kuvvetler Birliği adına katılan Dündar Seyhan'ın oy kullanması kabul görmemiştir.²⁷

Dündar Seyhan'ın Orhan Kabibay tarafında olmasının kuşkusuz siyasi bir mahiyeti bulunmaktadır. O dönemde Paris'te diplomatlık yapan ve Kabibay ile sürekli görüşen Balkan'a göre; 14'lerin ordunun genç kademelerinde sembol olmaya başlaması ile birlikte, Silahlı Kuvvetler Birliği bu sembol isimlerden istifade etmek istemiş ama Türkçe yerine Kabibay'ın liderliğini şart koşmuştur.²⁸ Dündar Seyhan'ın, o dönemde oldukça güçlü olan SKB'nin temsilcisi olduğu düşünüldüğünde esasında Kabibay üzerindeki tasarrufun, "mutabakat" dâhilinde gerçekleştiği düşünülebilir. Bu bağlamda, Türkçe'nin fikri mazisi ve DP tabanı ile olan münasebetlerin rol oynamış olması, ileride de tartışılacağı üzere, muhtemeldir. Ayrıca, Kabibay'ın liderliği noktasında tek destek mercii-

25 Çetin Altan, "On Dörtler", *Milliyet*, 11 Ağustos 1961.

26 MBK tarafından ilk önce Rabat'a gönderilen Taşer, talep üzerine daha sonra Bern'de vazife kılınmıştır. Ayrıca daha önce Mexico City'de görevlendirilen Orhan Erkanlı da daha sonra Ottawa'ya tayin edilmiştir. Erkanlı için, bkz, Erkanlı, *ag.e.* s.186.

27 Seyhan, s.150. Türkçe ile Kabibay'ın "liderlik" çekişmesinde Dündar Taşer uzunca bir müddet Türkçe grubu ile "iltisak" içerisinde olmayacaktır. Bu minvalde Numan Esin, Taşer'in o günlerde Orhan Erkanlı'nın lider olması gerektiği tarafında olduğunu iddia etmektedir. Bkz, Numan Esin, *Devrim ve Demokrasi: Bir 27 Mayıs'ının Anıları*, 2.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul 2005, s.223. Taşer'in Erkanlı'nın liderliğine taraf olduğu iddiası için ayrıca bkz. Erol Maraşlı, *Darbe İçinde Darbe: "13 Kasım 1960-14'ler Olayı"*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2010, s.145.

28 Aydemir Balkan, *Akşam Nöbeti*, Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s.375.

nin ordu içerisindeki cunta olmadığı da zikredilmeye değerdir. Çetin Altan'ın yukarıda iktibas edilen yazısının muhtevasında, bu tercihin geniş bir paydada olduğu müşahade edilecektir. Örnek olarak Balkan kendi evinde, eski CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in iki kez Kabibay ile görüştüğünü²⁹ ve o dönemde Paris'te bulunan ressam Abidin Dino'nun ise kendisine Türkes yerine Kabibay'ın lider olması lazım geldiğini zikrettiğini beyan etmiştir.³⁰ Bu ikili arasındaki liderlik tartışması, 14'lerin yurtdışında bulunduğu süre zarfında "şiddetlenerek" büyüyecektir.

"Silahların Gölgesinde Kurulan Sivil İktidardan", 22 Şubat 1962 Teşebbüsüne Kadar Geçen Sürede 14'lerin Faaliyetleri

15 Ekim'de yapılan milletvekili seçimleri nispi temsil sistemiyle³¹, yeni oluşturulan Cumhuriyet Senatosu seçimleri ise çoğunluk sistemiyle³² yapılmıştır. Milletvekilleri seçimleri sonucunda CHP yüzde 36,74 oy alıp 173 milletvekili alırken, Adalet Partisi yüzde 34,79 oy ile 158 milletvekili çıkarmıştır. Cumhuriyet Senatosu Seçimleri sonucunda ise "çoğunluk" sistemi uygulandığı için AP birinci, CHP ise ikinci parti olmuştur.³³

Seçim sonuçlarına ilk büyük tepki, tarihe "21 Ekim Protokolü" olarak geçen metnin, aralarında Birinci Ordu ve İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Cemal Tural'ın da dâhil olduğu 10 general ve 28 albayın imzasıyla, "Silahlı Kuvvetler Birliği" tarafından ilan edilmesi olmuştur. Bu protokole göre, Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları şu açıklamaları yapmıştır: "Türk Silahlı Kuvvetleri 15 Ekim 1961 günü yapılmış olan seçimden sonra, "gelecek Türkiye Büyük Millet Meclisi" toplanmadan evvel, askerler 'fiilen duruma müdahale edecek', 'bütün siyasi partiler faaliyetten men edilecek ve seçim neticeleri ile birlikte Milli Birlik Komitesi feshedilecek' ve TSK 'ihtilali milletin hakiki ve ehliyetli mümessillerine tevdi edecektir'.³⁴

Protokol, partiler nezdinde önemli bir panik yaratmış ve Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın girişimiyle parti önderleri Çankaya Köşkü'ne çağırılmıştır.³⁵ Çankaya Köşkü'nde yapılan toplantıda; "MBK'nın emekliye sevk ettiği subayların görevlerine iade edilmemesi", "Yassıada'da mahkûm edilen DP'lilere genel af çıkarılmaması", "Cemal Gürsel'in Cumhurbaşkanı, İsmet İnönü'nün de Başbakan" olması şartıyla parlamenter demokrasinin devam

29 ag.e, s.342.

30 ag.e, s.341.

31 Erol Tuncer-Necati Danacı, Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri, TESAV Yayınları, Ankara 2003, s.15.

32 Kurucu Meclis'te "nispi seçim sistemi" ile "çoğunluk sistemi" arasında yapılan tartışma için, bkz. Nermin Abadan Unat, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimleri Tahlihi*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1966 s.82-85.

33 Suavi Aydın-Yüksel Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s.99.

34 Ilıcak, *ag.e.* s.64.

35 Aydın-Taşkın, *ag.e.* s.101.

Gazi

Akademik Bakış

227

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

edeceği kararı alınmıştır. ³⁶ Bu koşullar altında AP, CHP ile koalisyon kurmak durumunda kalmış ancak DP'nin "ardılı" olarak görünen AP'nin iktidara gelmesi, ordu içerisindeki rahatsızlıkları arttırmıştır.

Seçim sonuçlarının bu şekilde arz etmesi, 14'ler meselesini de tekrar gün ışığına çıkartmıştır. İngiliz Hariciyesi açısından bu durum; seçimlerden sonra 14'ler mevzuu tüm hararetiyle geri döndüğü şeklinde yorumlanmıştır. 14'lerin gençlik, basın ve aydınlar içerisindeki destekçileri olduğunu zikreden belgede, "14'lerin orduda ne kadar güçleri olduğu" hususunun "muamma" teşkil ettiği ifade edilmiştir. Belgeye göre, ordunun üst kademesinde olmasa da genç subaylar arasında taraftarları olduğu düşünülen 14'lerin şayet stabil bir hükümet ortaya çıkmazsa daha etkili olmalarının muhtemel olduğu öngörülmüştür.³⁷ Keza, İngiliz merkezli "The Economist" gazetesi de seçim sonuçlarının Türkiye ve arkadaşlarını haklı çıkardığını ifade etmiştir. Zira gazeteye göre, "milli irade" Kemalizm'den rahatsız olduğunu oylarıyla göstermiştir. Artık güç SKB'yi temsilen Cevdet Sunay'ın elindedir ve kurulması muhtemel olan "otoriter rejim" aslında Türkiye'nin "tasavvur ettiği" ama zamanında "tu kaka" edilen idare biçimidir ve bu insanlar "onurlu" memleketlerine dönüş hazırlığı içerisindeydir.³⁸ Aşağıda görüleceği üzere, yaşanan gelişmeler İngiliz Hariciyesi'nin ve "The Economist" gazetesinin işaret ettiği yorumlara paralel bir istikamet göstermiştir.

AP'nin öngörülemeyen başarısı yurt dâhilinde ciddi gerilimlere sebep olurken, seçimlerin hemen akabinde Cemal Gürsel imzalı MBK bildirisi, 14'ler meselesini tekrar gündeme getirmiştir. MBK'nın iktidarı devretmesi üzerine yapılan bildiri; "*vatanseverlikleri tarihin değişmez hükmüne bağlanmış 38 komite üyesi*" vurgusu yapılırken, "*bazı metot aykırılıklarından ötürü sadece bir kadro ihdas olan bir kanunla yurtdışında görevlendirilen on dört arkadaşımız*" olarak tarif edilen 14'lerin de "*milletçe idrak edilen sonucun*" paydaşları olarak gösterilmek suretiyle sitayişkâr sözler sarf edilmiştir.³⁹ Dünder Seyhan'ın, "*MBK çevrelerinde 14'leri onore etmeye matuf*" olarak tasvir ettiği açıklamanın⁴⁰ hemen ardından ise, Milli Türk Talebe Birliği, Cemal Gürsel "tebrik telgrafı" göndererek; "*gençlik olarak 14'ler hakkında sevgi, güven ve inancı her daim muhafaza*" ettiklerini beyan etmiş ve Gürsel'in bu "ülkücü davranışını" alkışlamışlardır.⁴¹

36 Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye(1945-1980)* (çev. Ahmet Fethi), 3.Baskı, Hil Yayın, İstanbul 2007, s.225.

37 FO 371/160790.

38 "The Economist: Kemalizme Karşı Oy", *Milliyet*, 27 Ekim 1961.

39 "MBK'nın 14'ler Hakkında Tebliği", *Yeni İstanbul*, 17 Ekim 1961. "14'ler Yurda Dönebilecek", *Milliyet*, 17 Ekim 1961.

40 Seyhan, s.153. Doğan Akyaz, bu açıklamanın, ordu içerisinde seçim sonuçlarından memnun olmayan genç rütbeli subayların "müdahale tekliflerini" etkisiz kılmak için yapıldığı dolayısıyla beyanatın "14'lerden çok muvazaf genç subaylara" yönelik olduğu yorumunda bulunmuştur. Bkz. Doğan, Akyaz, *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi: Hiyerarşi Dışı Örgütlenmede, Emir Komuta Zincirine*, 3.B, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s.170-171.

41 "MTTB'nin 14'lerle İlgili Telgrafı", *Yeni İstanbul*, 18 Ekim 1961.

Bu gelişmelere paralel olarak, medya organlarında 14'lerin yurda tekrar dönebileceği hakkında yorumlar yapılmıştır. Bu minvalde, 13 Kasım sürecinde ve sonrasında 14'ler hakkında ciddi bir muhalefet yürüten "Akis" dergisi, 14 üyenin "vatan haini" olmadıklarını zira "ihamet" içerisinde bulunanların zaten "Cumhuriyet Hükümeti Memuru" unvanını taşımayacağını ileri sürmüştür. Yazıya göre, görevlerini "en vatanperverane" şekilde yürüten bu isimler, "iki yıl boyunca memur" olarak tayin edildiği için ancak "istifa etmek suretiyle" memlekete dönebileceklerdir. Yazıyı ilginç kılan husus ise, 14'lerin içerisindeki bazı üyelere "kollarını açarak" bekleyen bazı teşekküllerin olduğu iddiası olmuştur.⁴² Bu imayı ilginç kılan unsur ise aynı mecmuada yer alan başka bir haberde müşahede edilmiştir. AP içerisinde "müfrit- mutedil" mücadelesi olarak seyredecek ve 60'lı yıllar boyunca devam edecek olan tasnife göre, müfrit tarafı temsil eden Gökhan Evliyaoğlu ve arkadaşları tarafından Türkeş'in, AP'ye entegre edilmesi amaçlanmıştır.⁴³ Mecmua içerisinde iki haberde yer alan çapraz bilgi neticesinde, "kollarını açan" teşekkül AP, "bazı üyelere" kastedilenin ise Türkeş ve grubu olduğunu anlaşılmaktadır.

İngiliz Hariciyesi tarafından gönderilen başka bir belgede ise 14'lerin geri dönmesi hususunda MBK üzerinde yoğun bir baskının olduğu zikredilmiştir. Belgeye göre, bilhassa Türkeş'in Yeni Delhi'de bulunmamasının Türk Büyükelçiliğince oldukça önemsendiğini zira kendisinin Türk siyasetinde oldukça aktif bir rol oynayabileceği belirtilmiştir.⁴⁴ Nitekim Türk basınına göre de seçim sonuçları akabinde, yapılan açıklamaların da rüzgârıyla "istifa edip" yurda dönmesi beklenen 14'ler⁴⁵ ve özellikle sağ tandanslı basında "beklenen ve özlenen adam" olarak tavsif edilen Türkeş'in⁴⁶, politikaya atılmasının muhtemel olduğu haberleri yer almaya başlamıştır.⁴⁷

Bu siyasi iklim dâhilinde 14'ler, Ekim ayının sonlarına doğru "yol haritası" çıkarmak için Brüksel'de toplanmıştır. Muzaffer Özdağ ve Ahmet Er dışında diğer üyelerin tamamının katıldığı⁴⁸ ve yurda kesin dönüş kararı çıkması beklenen toplantıya SKB yine Dünder Seyhan'ı temsilci olarak göndermiştir.

42 "14'lerin Durumu", *Akis*, 16 Ekim 1961.

43 "Yurtta Olup Bitenler", *Akis*, 23 Ekim 1961. O yıllarda "Türkeş'e muhabbet" besleyen ve onun yurtdışından, Haluk Karamağaralı vasıtasıyla yaptığı yönlendirmeler istikametinde faaliyetler içerisinde bulunduğunu zikreden Nuri Gürgür, AP'nin kurucuları arasında Türk Ocağı kökenli birçok ismin olması hasebiyle AP'ye yakınlık duyduklarını hatta "zaman zaman" AP Genel Merkezi'ne gittiklerini dile getirmiştir. Bkz, *60'lardan Vatan Kurtarma Hikâyeleri*, Ötügen Yayınları, İstanbul 2014, s.302.

Akis dergisinde yer alan bu iddialar, o dönemde AP milletvekili olan Cevdet Perin tarafından da dile getirilecektir. Cevdet Perin, "Son Havadiste Hazırlanan Aday Listesi", *Durum*, 3 Şubat 1966, . Cevdet Perin, "AP ve Yeni Tehlikeler", *Durum*, 18 Nisan 1968.

44 FO 371/160790.

45 "14'ler Bir Haftadan Evvel Dönmüyor", *Milliyet*, 19 Ekim 1961.

46 "Alparslan Türkeş: Beklenen ve Özlenen Adam", *Düşünen Adam*, 20 Ekim 1961.

47 "Türkeş'in Kız kardeşi", *Milliyet*, 19 Ekim 1961.

48 Esin, *age* s.212.

Gazi

Akademik
Bakış

229

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

Seyhan dönemin mevcut Genelkurmay Başkanı'nın taleplerini götürmek adına vazifelendirildiğini ve SKB ile 14'ler arasında doğabilecek potansiyel bir anlaşmazlığı ortadan kaldırmak üzere toplantıda görev aldığını ifade etmiştir. Zira seçimlerden sonra bilhassa ordu bünyesindeki gençler arasında 14'lere dair teveccühün şiddeti, Silahlı Kuvvetlerin bütünlüğüne dair potansiyel bir tehdit olarak addedilmiştir. Ayrıca Seyhan;“ Kabibay, Esin, Kaplan, Soyuyüce ve Esin” adına Dışişlerinden beş tane büyükelçilik temin ettiklerini ve toplantıda bunu teklif ettiğini ancak bu teklifin kabul görmediğini öne sürmüştür. Türkeş ve Kabibay'ın liderlik çekişmesini toplantıda müşahade ettiğini beyan eden Seyhan'a göre, 14'ler, “parlamentonun açılışına iki tane temsilci” göndermeyi teklif etmiş ancak bu teklif de Ankara'dan kabul görmemiştir.⁴⁹

Seyhan tarafından bu çerçevede tarif edilen toplantıya dair Türkeş de, Seyhan'ın Kabibay'ı lider olarak lanse ettiğini ve kendisine “liderlikten vazgeçmesi” gerektiği telkinini yaptığını iddia etmiştir.⁵⁰ Nitekim Aydemir Balkan da 14'lerin ordu nezdindeki gençler üzerinde sembol isim olmalarından mütevellit SKB'nın 14'lerden istifade etmek istediğini ancak bunun için Kabibay'ın liderliği koşulunu öne attığını ileri sürmüştür.⁵¹

Bu toplantıya dair en büyük beklentilerden bir tanesi, 15 Ekim sonuçlarından hemen sonra basında sürekli yer aldığı şekliyle, 14'lerin yurda geri dönmesi meselesinin açıklığa kavuşturulması meselesi olmuştur. Bu minvalde, Cevdet Sunay'ın Dündar Seyhan vasıtasıyla gönderdiği mesajın içeriği önem arz etmektedir. Sunay, Seyhan aracılığıyla “zoraki diplomatlardan”, “14'lerin merciinin artık Genelkurmay Başkanı olması gerektiğini”, “lüzumsuz heyecan içeri girmemelerinin lazım geldiğini” ve “durum müsait olunca memlekete dönmelerini” rica etmiştir.⁵² Bu hususa binaen Orhan Erkanlı, Brüksel toplantısından önce yurda dönmek için hiçbir engelin kalmadığını ve derhal Türkiye'ye dönmeye karar verdiklerini ancak Sunay'ın bu tavsiyeleri üzerine kararlarını değiştirerek “*vapuru bir daha yakalayamayacak şekilde kaçırmak*” suretiyle “büyük bir hataya” düştüklerini ileri sürmüştür.⁵³ Nitekim Brüksel toplantısı Türk basınına da “*14'ler bu toplantıda yurda dönüp dönmeme konusunda kesin bir karar almadılar*” ibaresiyle yansımıştır.⁵⁴

49 Seyhan, *ag.e.*, s.154. Numan Esin, hatıratında “büyükkelçilik” teklifini doğrulamış ancak kendisinin bu teklifi “siyasi bir rüşvet” olarak addederek kabul etmediğini ikrar etmiştir. Bkz, Esin, *ag.e.*, s.215.

50 Turgut, *ag.e.*, s.329. Gazeteci Kurtul Altuğ da, bu meyanda Seyhan'ın Kabibay'ın tarafını tuttuğunu ve bu durumun Türkeş ile Kabibay arasındaki liderlik mücadelesindeki “dengeyi” bozduğu yorumunda bulunmuştur. Bkz, Altuğ, *ag. e.*, s.122.

51 Balkan, s.375.

52 Altuğ, s.173.

53 Erkanlı, s.187. Erkanlı ile benzer bir tespiti Aydemir Balkan da yapmakta ve Ankara'daki cuntanın (SKB'nin- y.n) 14'leri sürekli oyaladığını, Kabibay'ın ikna edildiğini ancak Türkeş'in; “manevi potansiyel” bizde, onları dinlemeyelim demek suretiyle muhalefet ettiğini dile getirmektedir. Bkz, Balkan, *ag. e.*, s.360.

54 “14'ler Dönüş İçin Henüz Kesin Bir Karar Almadı”, *Milliyet*, 27 Ekim 1961.

Görüş

Brüksel toplantısını takip eden günlere tekabül eden 29 Ekim 1961 tarihinde 14'lerden Türkeş, Kabibay, Erkanlı, Kaplan, Numan Esin, İrfan Solmaz'ın hazır bulunduğu 6 üye, Paris'te basın toplantısı tertip etmiştir. Türkeş'in "birakalım basın toplantısını falan, hep beraber aniden Esenboğa'ya inelim" demek suretiyle muhalefet ettiği basın toplantısı, Orhan Kabibay'ın öncülüğünde gerçekleşmiştir.⁵⁵ O dönemde Paris Basın Ataşesi görevli olan Aydemir Balkan'ın tanzim ettiği, Türk Basın Ataşeliği binasında yapılacak olan toplantıya, Fransız basınında görev yapan meşhur Fransız gazeteciler davet edilmiştir.⁵⁶

14'lerin Paris toplantısı, Türk basınında oldukça ilgi görmüştür. Fransız "Le Figaro" gazetesinden iktibas yaptığı bildirilen bir haberde; "Seçimlerden doğan durum, bir yıl önceki hatt-ı hareketimizi doğru çıkarmıştır" cümleleri vurgulanmış, 14'lerin "27 Mayıs ihtilalinin sosyal ve siyasi sebepleri mevcut oldukça görevimizi bitmemiş addedeceğiz" cümlesini sarf ettiği bildirilmiştir. Bu minvalde 14'lere göre kendi fikirleri, üniversitelerde, aydın kesimde, gençlikte başta olmak üzere halka nüfuz etmeye başlamış ve 14'ler tarafından "milli menfaatler" icap ettiğinde yurda geri dönecekleri ilan edilmiştir.⁵⁷ Türkeş grubuna yakın olan "Yeni İstanbul" gazetesi benzer bilgileri aktarırken hem MBK temsilcilerinden hem de mevcut siyasi yapıdan oldukça eleştirilecek olan, "memlekette mevcut mühim problemlerin, bugünkü şekliyle kurulmuş olan parlamento tarafından halledilebileceğine inanmıyoruz" beyanına yer vermiştir.⁵⁸

Mevcut siyasal düzene karşı "manifesto" niteliği taşıyan bu açıklamalar sonrasında ilk tepki olarak siyasi beyanat verdiği öne sürülen 6 kişiye ve toplantıyı tertip eden Aydemir Balkan'a tahkikat açılması kararı alınmıştır.⁵⁹ Hadise hakkında sorulara cevap veren Cemal Gürsel, "bu konuşmaları yanlarına koymayacağız" cümleleriyle reaksiyon verirken; "basın bu 14'ler üzerinde niçin duruyor anlamıyorum, bunlar aslında alelade, hiçbir kahramanlıkları olmayan adamlardır. Bunları kahramanlaştıran sizlersiniz" demek suretiyle basını da eleştirmiştir.⁶⁰ Devlet Bakanı Sıtkı Ulay, mevzubahis açıklamalar karşısında Dışişleri Bakanlığı'ndan tahkikat sonuçlarının beklendiğini ve ifade edilen cümlelerin doğruluğu halinde, 6 üyenin vazifelerinden "affedileceğini" zikrederken, Başbakan Vekili Fahri Özdilek, "bunlar Dışişleri'nin memurlarıdır, gereken muameleler yapılacaktır" sözünü sarf etmiştir.⁶¹ 16 Ekim 1961 tarihli MBK açıklamasından yaklaşık 15 gün sonra kullanılan bu ifadeler, Paris'te vuku bulan toplantıya ve sarf edilen sözlere yönelik "kızgınlığın" derecesini göstermesi bakımından önemlidir.

55 Balkan, s.343.

56 Le Monde, "Les officiers exclus de la junte annoncent leur intention de prolonger leur exil", 31 Octobre 1961.

57 "14'ler Seçimler Bizi Haklı Çıkarttı Diyor", Milliyet, 31 Ekim 1961.

58 "14'lerden 6'sı Toplandı", Yeni İstanbul, 31 Ekim 1961.

59 "Paris'te Konuşan 14'ler Hakkında Tahkikat Açıldı", Milliyet, 1 Kasım 1961.

60 "14'lerin 6'sı Yurda Çağrıldılar", Milliyet, 2 Kasım 1961.

61 "6'lar Hakkında Takibat", Yeni İstanbul, 2 Kasım 1961.

Gazi

Akademik
Bakış

231

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

6 “sabık komite” üyesinin Paris’te yapmış olduğu açıklamalara, kamuoyundan da tepkiler gecikmemiştir. Akis ile paralel bir yayın tarzına sahip olan Kim mecmuası, bu 6 üyenin, yabancı kamuoyuna, Türkiye’de “mutlak bir istikrarsızlık” olduğu ve “demokrasinin bu ülkede yerleştiremeyeceği” propagandası yaptığını ileri sürerek eleştirmiştir.⁶² Aynı mecmuada köşe yazısı kaleme alan Bedii Faik, 6 üyenin sosyal demokrasiden dem vurduğunu ancak mazrufa bakıldığında, “hangi rejim içinde” intikal edilebileceği meçhul reformların kast edildiğini öne sürmüştür. Faik’e göre, seçim sonuçları nedeniyle “Atatürk reformlarının tehlikeye” düştüğü iddiası ise ilginç durmaktadır zira Türkeş, Atatürk’e saldırmaktan geri durmayan “adlı adsız” birçok ırkçıyı kollaması sebebiyle bu keyfiyetle tenakuz içermektedir.⁶³

Paris açıklamalarına dair eleştirilerin mevcut olduğu Kim ve Akis dergilerinde tepkilerin ortak noktasının Türkeş’e teksif edildiği müşahede edilmiştir. Akis mecmuası, “ihtilalin iki gözde albayı” olan Orhan Kabibay ve Erkanlı’nın “nasıl olup da Türkeş’e kandiği” problematiğini ortaya atarken⁶⁴, Kim dergisi, “beg” ile başlayan “nasyonal sosyalistlerin” mektuplarını tasvip etmeyecek olan Erkanlı’nın, Türkeş’in “dümen suyunda” yürümekte bir mahsur görmediğini öne sürerek tenkit etmiştir.⁶⁵ Bu iki yorumda da, 14’lerin içinde devam eden liderlik tartışmasına, yeni bir alan açma gayreti olduğu rahatlıkla zikredilebilecek bir tespit durumundadır.

Türkeş ve diğer 14’ler grubu üyelerinin Paris’teki mesaisi devam etmiş ve bu süreçte çeşitli görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerden bir tanesi, Türkeş, Kabibay ve Erkanlı ile Dışişleri Bakanı Selim Sarper arasında gerçekleşmiştir.⁶⁶ 6 üyenin Paris beyanatından kısa bir süre sonra gerçekleşen ve Dışişleri’nin, yer tahsis etmesi itibarıyla oldukça eleştirildiği bir düzlemde meydana gelen bu görüşmenin içeriği hakkında herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Ancak, Kurtul Altuğ’un eserinde, Orhan Erkanlı ve Orhan Kabibay’ın Brüksel’e geçmeden önce, New York’ta Sarper ile görüştüğü ve kendisine Cumhurbaşkanlığı teklif edildiği ileri sürülmektedir.⁶⁷ Bu iddianın gerçekliği teyit edilemese de, Sarper’e Akis mecmuası tarafından “kabinenin değişmez bakanı” sıfatıyla müstehzi yaklaşılması ile 6’lar hakkında açılan tahkikatın “işleyişin hantallığına” dair eleştiriler getirilmesi,⁶⁸ Selim Sarper’e, 22 Şubat sonrasında kesilecek faturanın ipuçlarını göstermektedir. Sarper’in, Paris açıklamalarına ve müesses nizamın 14’lere dair tutumuna yönelik düşüncelerine dair fikirlerine Balkan’ın hatıratında da gözlemleyebilmek mümkündür. Balkan’ın aktarımına göre Sar-

62 “14’ler: Bir Çatlak Ses”, *Kim*, 2 Kasım 1961.

63 Bedii Faik, “Seçimler 14’leri Haklı mı Çıkardı”, *Kim*, 9 Kasım 1961.

64 “14’ler: Bir Çuval İncir”, *Akis*, 6 Kasım 1961.

65 “14’ler: Bir Çatlak Ses”, *Kim*, 2 Kasım 1961.

66 “Türkeş ile İki Arkadaşı Sarperle Görüştü”, *Milliyet*, 18 Kasım 1961.

67 Altuğ, *ag. e.*, s.165-166.

68 “14’ler: Bir Çuval İncir”, *Akis*, 2 Kasım 1961.

per, Paris'e geldiği zaman kendisine 14'lerin fikir ve projeleri üzerine birçok soru sormuş ve 14'ler hakkında; "konu nazik olmasına rağmen", "Türkiye'deki ters tepkilere uymayan" görüşler ileri sürmüştür.⁶⁹ Bütün bu bilgiler, 14'lerin bu dönemdeki nüfuz alanını göstermesi açısından önem teşkil etmektedir.

Türkes ve diğer "zoraki diplomatların" Paris faaliyetlerinden sonra, kamuoyunda 14'lere dair sessizlik tekrar baş göstermiştir. 22 Şubat hadisesinin arifesine kadar devam edecek bu sessizlik döneminde, 14'lerin faaliyetlerini takip etmek adına tespit edilebilen tek kaynak, bu isimlerin kendi aralarındaki mektuplaşmaları olmuştur. Ancak, bu dönemde Orhan Erkanlı ile sürekli haberleştiği öne sürülen Abdi İpekçi'nin⁷⁰, 60'lı yıllarda Türk fikir hayatına damgasını vuracak "Yön" dergisinin ilk sayısında kaleme almış olduğu inceleme yazısı, mektuplar haricinde, müstesna konumdadır.

Abdi İpekçi, "14'ler Faşist miydi, Sosyalist miydi?" başlıklı yazısında, "heterojen" olarak tarif ettiği 14'lerin, "nasyonalizm" ve "sosyalizm" gibi "bağdaşması" zor iki akımla ilişkilendirildiğini öne sürmüştür. İpekçi'ye göre, 14'lerin içerisinde "mazisi itibariyle", "milliyetçilik ve ırkçılık" gibi akımlarla imtizaç etmiş kişiler olsa da bu grubun MBK içerisindeki bazı reformları sosyalist nitelikler taşımaktadır. Bundan ötürü, 14'ler, 27 Mayıs'ı "gerçek bir devrim" olarak tatbik etmek üzere mutabık kalmış kişilerden teşekkül etmiştir. Ancak, sorun şudur ki, bu grubun, ideallerini gerçekleştirmek adına "ne bir metodu ne de bir liderleri" bulunmaktadır.⁷¹ Daha önce Çetin Altan tarafından kaleme alınan köşe yazısını hatırlatan bu makalede, "14'lerin tefrik" edilmesi gerektiği imasında bulunmuş ve 14'ler dâhilinde mevcut olan liderlik sorununa temas edilmiştir. Yazar bu noktada, "nasyonal sosyalizm" ile ilişkilendirilemeyecek üyeler demek vasıtasıyla da, tercihini ortaya koymuştur.

Paris açıklamasından 22 Şubat 1962 hadisesine kadar geçen süreç içerisinde, 14'lerin kendi aralarındaki mektuplaşmalar ise sıklaşarak devam etmiştir. Bunlar arasında Türkes'in Şefik Soyuyüce'ye gönderdiği mektupta, 14'ler arasındaki "liderlik" mücadelesinin izlerini bulmak mümkündür. Türkes, Soyuyüce'ye " *ben kimse ile şeflik yarışmasına girişmiş değilim*" derken, Brüksel toplantısında kendisine Erkanlı ile Kabibay tarafından "triumvirate" teşkil edilmesinin teklif olunduğunu ancak kendisinin "Enver, Talat, Cemal" üçlüsünün teşkil ettiği "triumviranın" "nelere mal olduğunun idraki içerisinde olduğundan ötürü" kabul etmediğini ileri sürmüştür.⁷² Türkes, İrfan Solmazer'e yolladığı başka bir mektupta ise, 14'lerin " *bir Baş'ın altında sınıksız kale gibi*" toplanması

69 Balkan, s.341.

70 Altuğ, s.123. Türkes de, Esin ve Özdağ'a gönderdiği 12 Şubat 1962 tarihli mektupta hem Erkanlı'nın hem de Kabibay'ın sürekli İpekçi ile "muhabere" içerisinde olduğunu öne sürmüştür. Bkz. Metin, *ag. e.*, s.356.

71 Abdi İpekçi, "14'ler Faşist miydi, Sosyalist miydi?", *Yön*, 20 Aralık 1961.

72 Türkes'ten Soyuyüce'ye gönderilen 11 Ocak 1962 tarihli mektup için, bkz. *a. g.e.*, s.332-334.

Gazisi

Akademik
Bakış

233

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

lazım geldiğini ifade ederken, hiçbir insan cemiyetinin reisi olmadan tarih sahnesine çıkmadığını, CHP'nin bile yegâne kuvvetinin İnönü'nün mevcudiyeti olduğunu öne sürmüştür. “Baş'ın kim olacağı” sorusunun açık bir yanıtının olmadığı mektupta, CHP'nin “Türkeşsiz bir 14'ler” istediğini ve bu sayede “14'lerin kolayca” eritilebileceği yorumları ile Türkeş esasında kendisini bu payede tasvir etmiştir.⁷³

Türkeş, liderlik mücadelesi açısından kendisine yeni paydaşlar ararken, yurda dönme meselesi konusunda, Orhan Erkanlı inisiyatif alarak, dönemin gazetelerine açık bir mektup göndermiştir. Mart ayı içerisinde “yurda dönme kararı” aldıklarını açıklayan Erkanlı, koalisyonun kurulduğu ve istikrarın geldiği bir iklimde 14'ler konusunu askıda bırakmanın, yeni bir krizin kapısını aralayacağını dile getirmiştir. Dönemin idarecilerine ihtar niteliği taşıyan mektupta Erkanlı, “şayet müspet yollarla geri dönmeleri sağlanmazsa”, “istifa etmek suretiyle yurda döneceklerini ancak bu koşullar altında “kükün, sürgün, asi evlat” sıfatlarıyla “fırsat gruplarının” yanlarına itilecekleri söylemiyle ikazda bulunmuştur.⁷⁴

Erkanlı'nın, zaman ve zemin itibarıyla, dönemin idarecilerini, “şayet istediklerimizi vermezseniz, Talat Aydemir ile hareket ederiz” şeklinde rahatlıkla okunabilecek bu mektubun hemen ardından Türkeş, Erkanlı'ya gönderilmek üzere mektup kaleme almıştır. Türk fikir hareketlerinin mazisinin Türkeş nazârında özetlendiği mektupta, “Türkçülük, Turancılık ve Pan Türkizm” kısmında, birbirinden ayrı manalar ifade eden bu üç kavramın ortak noktasının, Türklerin birleştirilmesini uygun bir siyaset tarzı olarak görmesi olarak değerlendirilmiştir. “Türkiyecilik” olarak tasnif edilen fikir ise, I.Dünya Savaşı'ndan sonra başta Atatürk ve birçok Türk aydını tarafından benimsenmiş olup, “Türklüğün yegâne varlığı” olan Türkiye'yi modern uygarlığa ulaştırma gayesini gütmektedir. Türkeş'e göre “Türkiyecilik” akımı, Türkiye dışındaki Türkler hakkında olumlu fikre sahip olmakla beraber onların mukadderatını “kendilerine ait mesele” olarak gören ancak Balkanlar ve diğer yerlerdeki Türkleri “öz kardeş” olarak bağrına basan bir fikir hareketidir. Türkeş, “bizim de benimsediğimiz görüş budur” demek suretiyle, bu fikir akımına mensup olduğunu dile getirmiştir. Türkeş'e göre, “İrkçı-Turancı” olarak kendilerinin itham edilmesinin sebebi, “kendilerinin sosyal reform politikalarından” korkan “mütegallibe” sınıfıdır ve oluşan “yeni cunta” da bu fikirleri takviye etmektedir.⁷⁵ Türkeş'in bu mektup vasıtasıyla iki hedefinin olduğu düşünülebilir. Bunlardan birincisi, kendisinin “İrkçı-Turancı” mazisi söylemiyle oldukça eleştirilmesine karşıt bir argüman geliştirmek ve kendisinin liderliğini tehlikeye düşüren en önemli argümana “Türkiyecilik”

73 Türkeş tarafından Solmazer'e gönderilen 15 Şubat 1962 tarihli mektup için, bkz.a. g.e, s.359-362.

74 “Orhan Erkanlı'dan Bir Mektup: 14'ler Mart'ta Geri Dönmek İstiyor”, *Milliyet*, 20 Ocak 1962.

75 Türkeş tarafından Orhan Erkanlı'ya gönderilen 24 Ocak 1962 tarihli mektup için, bkz.Metin, *ag. e*, s.346-351.

Görüş

Akademik
Bakış

234

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

söylemiyle karşılık vermek olmuştur. İkinci hedef ise, Dündar Seyhan vasıtasıyla Talat Aydemir "cuntasına" daha yakın olan Kabibay'ın yanında yer alan Erkanlı'yı, "yeni cuntanın" kendileri hakkında "iyi düşünmediği" telkiniyle iklim içerisinde bırakmaya çalışmaktadır. Türkeş'in iki çabasının da zaman içerisinde "sonuçsuz" kalacağı görülecektir.

22 Şubat 1962 öncesi siyasi iklimde, Talat Aydemir öncülüğünde cunta faaliyetleri ivme kazanırken, yukarıda görüldüğü üzere Türkeş, kendine yakın üyelerle temas kurmak vasıtasıyla "kendi öncülüğünü" konsolide etme çabaları içerisinde girmiştir. Türkeş'in bir diğer önemli hamlesi ise, "Yeni İstanbul" gazetesinde başlayacak olan yazı dizisi olmuştur. 14 Şubat 1962 tarihinde başlayan yazı serisinde Türkeş; 27 Mayıs müdahalesinin herhangi bir parti adına yapılmadığını, ilk ihtilal fikirlerinin 1941 yılında başladığını ve 1946-47 yıllarında şiddetlendiğini çünkü İnönü'nün orduyu ihmal ettiğini ileri sürmüştür.⁷⁶ Bu sözlerin devamında Türkeş; DP'nin kurulmasının "müthiş bir heyecan" yarattığını ancak DP ile CHP arasında oluşan "muvazaa" ile birlikte kendilerinin "Millet Partisine" teveccüh gösterdiğini belirtmiştir. 1946 Seçimleri ile birlikte "orduda huzursuzluğun tırmandıığını" ileri süren Türkeş'e göre orduda, "asırlardan beri ihmal edilmiş" olan bir toplumun "sadece iktidar değişimiyle" düzelmeyeceği düşüncesi hâsıl olmuştur.⁷⁷ MBK devrinde kendisi ve yol arkadaşları tarafından "üstü kapalı" yapılan açıklamaların bir nevi tercümesi konumunda olan bu beyanatlarla birlikte, Türkeş bütün şimşekleri üzerine çekmiştir.

Türkeş'in beyanati 14'lerin bazı üyelerinden de tepki çekmiştir. Bu minvalde en dikkat çekici tenkit Orhan Erkanlı, Orhan Kabibay'a gönderdiği mektupta şu cümlelerle sarf etmiştir: "Türkeş'in yazılarını görmedim. Başlıklara bakılırsa çok eskilerden başlamış. 1946'dan 13 Kasım'a kadar gitmiş ve İnönü ile Halk Partisi'ni hedef seçmiş. *Ne halt ederse etsin, ipler koptu, yalnız tedbir almakta gecikmeyelim. Doğum yakın... Normal işlerimizi gevşetmek doğru olmaz. Zira belki de doğum olmaz... Kısaca bütün geleceğimizi bir tek ihtimale bağlamayalım. Türkeş konusunda teklifim şudur...* Türkeş'in yazıları ile bir alakamız ve inanışlarıyla mutabakatımız olmadığını bildirmelisiniz. Aksi halde bizim krediden harcanmış olur".⁷⁸ "Doğum yakın" sözleri ile Aydemir'in müstakbel hareketini ima eden Erkanlı'nın bu mektubu, 22 Şubat hareketi ile 14'lerin "Kabibay" öncülüğündeki kliğiyle olan münasebetini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bu noktada, Türkeş'i ekarte etmeye meyyal bir tavır içerisinde olan Erkanlı'nın, "işlerin kötü gitmesi" durumunda İnönü kartını kaybetmemek adına "belki de doğum olmaz" sözleriyle Türkeş'in mezkûr beyanatını öne sürerek, Türkeş'i hedef göstermesi önem arz etmektedir. Nitekim Erkanlı, hatıratında 22 Şubat'ın gerçek lideri olarak işa-

76 Aydın Köker, "Türkeş İhtilali Anlatıyor: İlk İhtilal Fikirleri ve İlk Toplantılar", *Yeni İstanbul*, 15 Şubat 1962.

77 Aydın Köker, "Türkeş İhtilali Anlatıyor: Halk Partisi'nin Tahrikleri", *Yeni İstanbul*, 17 Şubat 1962.

78 Erkanlı tarafından Kabibay'a gönderilen 20 Şubat 1962 tarihli mektup için, bkz. Altuğ, *ag. e.*, s. 176-179.

Gazisi

Akademik
Bakış

235

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

ret ettiği Dünder Seyhan'ın öncülüğünde cuntanın kendileriyle anlaşmak için hazır olduğunu ancak Türkeş'in mevcudiyetinin problem teşkil ettiğini ifade etmiştir.⁷⁹

Erkanlı'nın mektubunda yer alan ifadelere mukabil Türkeş, 27 Mayıs sürecinden itibaren en yakınında" bulunan Numan Esin ve Muzaffer Özdağ'a gönderdiği mektupta, Erkanlı ve Kabibay'ın mütemadiyen hem cunta ile hem de CHP ileri gelenleri ile oturduğunu⁸⁰ ileri sürmüştür. SKB öncülüğündeki cuntanın "Türkeş, Esin, Özdağ, Baykal ve Er" isimlerinden hazzetmediğini iddia eden Türkeş, İnönü'nün de "Türkeş'siz bir 14'ler" tahayyül ettiğini bundan ötürü de nifak sokma teşebbüsleri içerisine girdiğini ifade etmiştir⁸¹.

14'lerin 22 Şubat 1962 Kalkışmasından Yurda Dönüş Sürecine Kadar Geçen Sürede Faaliyetleri

22 Şubat 1962 günü, tarihe Talat Aydemir öncülüğünde cuntanın başarısız darbe girişimi olarak kaydedilmiştir. 27 Mayıs öncesinde cunta faaliyetlerinde rol oynayan ancak 27 Mayıs tarihi itibarıyla yurtdışında buldukları için, kurulacak düzende bekledikleri pozisyonlara erişemeyen Aydemir, Dünder Seyhan gibi isimlerin, 15 Ekim 1961 seçimleri sonrasında oluşan düzenin ordu içerisindeki rahatsızlıkları vesile kılarak giriştikleri teşebbüs akamete uğramıştır. Makale dâhilinde görüldüğü üzere "sürpriz olmayan" bu teşebbüs başarısız sayılmış olsa da, ordu-politika/ sivil siyaset ilişkileri tartışmalarını bütün hararetiyle geri dönmesine zemin hazırlamıştır.

İngiliz belgelerinde de isabetle belirtilmiş olduğu üzere 22 Şubat'a katılan gruplardan bilhassa Harp Akademisi grubu 27 Mayıs sonrasında "radikal reformlar" yapılmadan sivil siyasete geçilmesinden müşteki olmuşlar bundan ötürü de tabiatıyla 14'lere karşı sempati beslemişlerdir.⁸² Diğer taraftan, 14'lerin 22 Şubat girişimine dahil ise, başka hususlarda da olduğu gibi farklılık arz etmiştir. 22 Şubat öncesi gelişmelerden de anlaşılacağı üzere Türkeş kliği, söz konusu teşebbüse sıcak bakmamış ancak Kabibay-Erkanlı öncülüğündeki diğer grup, cunta ile ilişki kurmuştur. Nitekim yıllar sonra Muzaffer Özdağ "22 Şubat bizim ihtiyarımız içerisinde cereyan" etmemiştir derken, Kabibay ve Erkanlı, 22 Şubat teşebbüsüne müdahil olduklarını açıklamıştır.⁸³

79 Erkanlı, *ag. e.*, s.188.

80 Aydemir Balkan hatıratında kendi evinde, CHP Genel Sekreteri olan Kasım Gülek'in Orhan Kabibay ile iki defa görüşmüş olduğunu nakletmiştir. Bkz. Balkan, s.342. Balkan eserinin başka bir bölümünde ise, cunta ile CHP içerisindeki bir kliğin ilişkisi bulunduğunu ileri sürmüş ve buna örnek olarak Kasım Gülek'in "22 Şubat'ın idrakinde" olduğunu zira Dünder Seyhan ve Orhan Kabibay ile sürekli temasta olduğuna dikkat çekmiştir. Bkz, *ag. e.*, s.371.

81 Türkeş tarafından Esin ve Özdağ'a gönderilen 12 Şubat 1962 tarihli mektup için, bkz, Metin, *ag. e.*, s.352-359.

82 FO 371/163833.

83 Altuğ, *ag. e.*, s.196-197.

Görüş

Akademik
Bakış

236

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

Türkeş'in Talat Aydemir önderliğinde teşebbüs edilen kalkışmaya müspet bakmamasının muhtelif sebepleri bulunmuştur. Bunun en önemli sebebi, Türkeş'in kendisini "tartışmasız lider" olarak görmesidir. Nitekim Talat Aydemir, Türkeş'i "şahsını mihver gören bir kimse"⁸⁴ olarak nitelerken; Türkeş, Aydemir'i " düzgün ama kavrayışı, kültürü, bilgisi bakımından zayıf"⁸⁵ birisi olarak tarif etmek suretiyle küçümsemiştir. Ayrıca, liderlik mücadelesi içerisinde girdiği Kabibay grubunun cunta ile olan münasebeti de Türkeş ve arkadaşları açısından 22 Şubat'ı desteklememe sebepleri arasında sayılabilir. Türkeş ve arkadaşlarının 22 Şubat ile ünsiyetinin bulunmamasında, daha önce de değinilmiş olduğu üzere, cuntanın Türkeş algısının da önemli rolü bulunmaktadır. Cuntanın liderliğini yapacak olan Aydemir, 27 Mayıs sonrasında MBK içerisinde bulunmamasının sebebinin Türkeş'e bağlamış ve Türkeş'in kişiliği yüzünden kendisi ile "samimi bir mutabakat" içerisinde olunamayacağı kanaatini paylaşmıştır. Aydemir'in Türkeş ile alakalı sürdürdüğü ikinci ihtilaf konusu ise ideolojik düzlemde farklılıklarının olması düşüncesinde belirlemiştir. Türkeş'in Atatürkçü olduğunu kabul eden Aydemir'e göre, Atatürkçülük değişik tefsirleri olan bir tanımdır ve Türkeş "faşist manada Turancıdır". Buna mukabil kendileri, "Batı medeniyetine tez elden varacak devrimci bir Kemalizmi" savunagelmıştır.⁸⁶ Nitekim İngiliz belgelerinde de, 13 Kasım hadisesinin 22 Şubat'ın meydana gelmesinde önemli zemin oluşturduğu dile getirilse de Türkeş'in "Turancı" kimliğinin "ona karşı ihtiyat duvarı" oluşturduğu zikredilmiştir.⁸⁷ Ayrıca 22 Şubat'a katılan subaylardan birisi olan Acar Okan da, Aydemir'in Türkeş'e ve dolayısıyla "Türkeşçi" subaylara güvenmediğini belirtmiştir.⁸⁸

22 Şubat 1962 tarihi itibarıyla Delhi'de bulunan Hariciye Görevlisi Tamer Baytok'un aktarımına göre, Türkeş'in 22 Şubat hadisesi üzerine bilinen ilk reaksiyonu; " O ihtilalden ne anlarmış "⁸⁹ ifadesinde karşılık bulmuştur. Bu tepkiden Türkeş'in Aydemir'in kalkışmasına istihfaf ile yaklaştığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, İngiliz Dışişleri'nden Türkeş'in 22 Şubat'a dair tutumu üzerine bilgi almak için yollanan mektuba Delhi'den gelen cevaba göre; Türkeş 22 Şubat'ın "kendilerinin tasfiye edilmesinin" doğal bir sonucu olarak yorumlamış ancak kendisinin 22 Şubat'ın öncüleri ile fazla teşrik-i mesaisini olmadığını ve bu grupla ilişkilendirilmek istemediği ileri sürülmüştür. Buna mukabil, Türkeş 22 Şubat hareketini tenkit etmemiş hatta "devrimin" ideallerine ihanet edildiğini, İnönü'nün fikirlerini değiştirmek için çok yaşlı olduğunu, bundan ötürü

84 Doğan Kılıç Şeyhhesenan, " Talat Aydemir'in İtirafı: Alparslan Türkeş'in Metotları Nazile-rinkini Aynı Olacaktır", *Haber*, 1 Temmuz 1965.

85 Turgut, s.337.

86 Doğan Kılıç Şeyhhesenan, " Talat Aydemir'in İtirafı: Alparslan Türkeş'in Metotları Nazile-rinkini Aynı Olacaktır", *Haber*, 1 Temmuz 1965.

87 FO 371/163833.

88 *60'lılardan Vatan Kurtarma Hikâyeleri*, s.35. Talat Aydemir'in hatıratında Okan'ı teyid eden bilgi-ler mevcuttur. Bkz, Aydemir, *ag.e*, s.146.

89 Baytok, *ag.e*, s.57.

Gazî

Akademik
Bakış

237

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

ülkeyi “seküler bir sosyalizmle” yönetecek yeni bir lidere ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Bu noktada “ülkeyi yönetecek yeni bir liderin” kim olduğunu ifade etmeyen Türkeş; AP ve CHP’de bazı iyi adamlar olduğunu, kendisinin “Lasky tipi sosyalizme” taraftar olduğunu ve bir arkadaşına Lord Beveridge üzerinde çalışmalar yaptırdığını söylemek suretiyle kendisini “zımni” olarak referans göstermiştir.⁹⁰

Türkeş’in hamasi diye nitelendirilebilecek yazılar kaleme alarak kamuoyunda “görünürlük” kazandığı bu dönemde⁹¹, kendisine yakın olan “Milli Yol” dergisi de, 22 Şubat’ın hemen akabinde bir yazı yayınlamıştır. Yakın dönem Türkiye tarihinde “mukavemet” unsuru olarak sadece ordunun mevcut olduğu ileri sürülen yazıda, 1876,1908 ve 1912 darbesi şeklen başarılı olsa da, “iyi hesaplanmadıkları” için millet ve devlet adına zarar getirdiği tespitinde bulunulmuştur. Bu minvalde 27 Mayıs harekâtına “mevcut hafızaya” istinat ederek endişeyle yaklaşanlar ise Alparslan Türkeş’in mevcudiyeti ve temsil ettiği Türkçülük fikriyle, 27 Mayıs’a güvenmiş ve benimsemiştir. Türkeş’i, “içki ve sigara kullanmayan, çocuklarına yemeklerden sonra dini ahlaki sohbetler veren” bir kişi olarak tavsif eden yazıda, milletin “artık” parti mücadelelerinden ötürü siyasilere “bel bağlamadığı bir kılavuz” aradığı belirtilmiş ve “milli kaptanın hazır olduğu”, ancak kaptanın “geminin kumanda köprüsünde değil, yabancı bir geminin yolcu kamarasında” ifade edilmiştir.⁹² Türkeş ve arkadaşlarının 13 Kasım öncesinde verdiği beyanatları fazlasıyla hatırlatan yazıda Türkeş artık “beklenen adam” sıfatından öte “geminin kumanda köprüsünde oturması gereken milli kaptan” olarak nitelenmiştir.

Bu dönemde Türkeş’e dair anti-propaganda yapan yayın organları da mevcuttur. Örneğin Yön dergisinde, 22 Şubat’ın, “İrkçı-Turancuların” tahrikleri sonucunda gerçekleştiği iddia edilirken⁹³, Gökhan Evliyaoğlu’nun “Türkeş işçatlarıyla” memleketi karıştığı ileri sürülmüş⁹⁴ ve “Yeni İstanbul” gazetesinde çıkan mevzubahis beyanata, “Türkeş’in Büyük Türkiye’si, Misak-ı Milli hudutlarını aşış Tiran’a ulaşıyor herhalde” ibareleriyle müstehzi bir yaklaşım getirilmiştir.⁹⁵ Keza, MBK döneminden itibaren Türkeş’e dair eleştirel bir tutum gösteren Akis Mecmuası da, söz konusu mülakata karşılık olarak 19 Şubat 1962 tarihli sayısıyla başlattığı “İhtilal” başlıklı dönem incelemesinde, Türkeş’in 27 Mayıs sürecine dair oldukça ses getiren bir yazı dizisi başlatmıştır. 22 Şubat hadisesinden sonra da yazı dizisini durdurmamayan mecmua⁹⁶, Türkeş’i, “asil adı Hüseyin Feyzullah

90 FO 371/163833.

91 Bkz, Alparslan Türkeş, “Celadet”, *Yeni İstiklal*, 1 Aralık 1961; Alparslan Türkeş, “Taassub”, *Yeni İstiklal*, 15 Aralık 1961 Alparslan Türkeş, “Son Vatan Parçası: Ey Türk Uyan”, *Yeni İstiklal*, 8 Mart 1962.

92 “Alparslan Türkeş Hakkında Bir Görüş”, *Milli Yol*, 2 Mart 1962.

93 “22 Şubatın Nedenleri”, *Yön*, 28 Şubat 1962.

94 “Bir Evliyaoğlu”, *Yön*, 28 Şubat 1962

95 “Türkeş’in Yazısı”, *Yön*, 21 Mart 1962.

96 “Türkeş Diye Bir Adam”, *Akis*, 19 Şubat 1962.

olan ve *Alparslan Türkeş diye bilinen bir kurmay subay*⁹⁷ olarak tarif etmiş ve yeni bir tartışmanın ateşini fitillemiştir. İlk defa 13 Kasım akabinde "Kim" mecmuası tarafından ortaya atılan ancak o dönemin gündem yoğunluğu arasında ses getirmeyen bu iddiaya, Türkeş tarafından tekzip yazısı gönderilmiş ve 1934 tarihli nüfus cüzdanının suretini ibraz etmek suretiyle mezkûr iddia reddedilmiştir.⁹⁸

Türkeş adına hem müspet hem de menfi yayınların yoğun olduğu 22 Şubat kalkışması sonrası dönemde, 14'lerin dünya kamuoyundaki "cazibesi" de devam etmiştir. 14'lere dair inceleme yazılarının mevcut olduğu bu süreçte, Hindistan'ın "Madras" isimli gazetesinde çıkan bir haber dikkatleri çekmiştir. 14'lerin geri dönme hazırlığı içerisinde olduğu ve fikirlerinin genç subay, entelektüel, sendikacı ve akademisyen tarafından paylaşıldığı belirtilen yazıda, 27 Mayıs sonrasında cereyan eden olayların, bu grubun "radikal" olarak nitelenen fikirlerinin aslında "kaçınılmaz gerçeklik" olduğu ileri sürülmüştür. Yurt dışında bulunmalarına rağmen 14'lere dair teveccühün aslında "Neo-Kemalist" fikirlerin "ne kadar revaçta" olduğunun nişanesi olduğu ifade edilen yazıya göre, "köklü sorunların İsmet İnönü gibi siyasetçiler tarafından halledilemeyeceği görüşü" yaygın hale gelmiş ve enerjik hamlelerin sadece bu grup tarafından tatbik edilebileceği iddia edilmiştir. Yazıda ilgi çekecek en önemli yargı ise, 14'lerin "Ortak Pazar'a girmek istemediği, Atatürk'ün "Arap politikasına" karşı olduğu ve 14'lerin "yeni bir tip sosyalizm" getirerek "Bağlantısız" rotasına çevirebileceği yorumu olmuştur.⁹⁹

Söz konusu yazının kaleme alındığı ülke olan Hindistan'ın da o yıllar içerisinde "bağlantısız grup" içerisinde yer almasından ötürü böyle bir yorum yaptığı makul görünse de, özellikle dış kamuoyunda, 14'lere dair sol eğilimli bir dış politika misyonu yüklediği müşahede edilmiştir. Bu meyanda Batı Avrupa menşeli gazetelerde Türkeş ve grubu, Nasır ile arasında kurulan paralellikten ötürü, sağcı değil solcu ve sosyalist olarak tanımlanmıştır.¹⁰⁰ Bu haberler beraberinde "14'lerin tasavvurunda" Türkiye'nin hangi "ittifak" içerisinde kalması gerektiğini savunduğu sorusunu da akla getirmektedir.

1962 yılına ait bir İngiliz belgesinde, Türkiye'de ihtilal yapması muhtemel gruplara dair yapılan bir analiz, yukarıdaki sorunun cevabını isabetle ortaya koymuştur. Bu belgede; Gürsel başkanlığında direkt Genelkurmay'ın yönlendirebileceği, Gürsel'in lider olmadığı ve bazı genç generallerle, albayların

97 Yazı dizisi için, bkz, "İhtilal: Hamamda Şarkı", *Akis*, 19 Şubat 1962; "İhtilal: Hamamda Şarkı: II", *Akis*, 26 Şubat 1962; "İhtilal: Hamamda Şarkı: III", *Akis*, 5 Mart 1962.

98 "Cesaret Anlayışı", *Akis*, 5 Mart 1962.

99 "The Ferment In Turkey, *Madras*, 27 March 1962. Bu köşe yazısı İngiliz arşivlerinde yer alan FO 371/163833 numaralı dosyadan temin edilmiştir.

100 *Le Monde*, *Le Figaro* ve *Times* gazetelerinde çıkan haberlere dair bir özetin bulunduğu haber için, bkz, "Nötralizm Hikâyesi", *Akis*, 11 Haziran 1962. Türkeş Başbakanlık Müsteşarlığı sürecinden itibaren hem yurt içinde hem de yurtdışında Nasır'a benzetilmiştir. Bu hususta ayrıntılı bir özet için bkz. Sanlı, *ag.t.*, s.88.

Gazi

Akademik
Bakış

239

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

yürüteceği ve radikal fikirlerle sahip olan genç subayların öncülüğünde olmak üzere darbe yapma potansiyeli olabilecek üç grup tasnif edilmiştir. Radikal fikirlere sahip olan genç subaylar diye şematize edilen grubun, "hızlı kalkınma" isteyen "Yön dergisi mahfili" ve "Devlet Planlama Teşkilatı" mensupları ile Türkiye öncülüğünde "nasyonal-sosyalist" olarak ikiye ayrıldığı ifade edilen belgede, "bu grupların batı karşıtı veya bağlantısızlarla ilişkilendirilebileceğini zannetmiyoruz!" ibaresi yer almıştır. Belge şu cümlelerle devam etmiştir: "Bu çevrelerde olan genç aydınlar Amerikan yardımları ve NATO sayesinde batıda ciddi tecrübeler geçirmiştir" . "Ayrıca, bu gruplarda yer alan subaylar, Amerikan yardımları kesilirse ve Rusya'dan benzer bir yardım gelemese ekonominin çökeceğini bilmektedir ve Rusya'nın bu potansiyelinin olmadığını farkındadırlar". "Hem Atatürk'ün felsefesi hem de 200 yıldır Rusya ile süregelen "savaş" hafızası, bu düşüncüyü zorlaştırmaktadır". Belgeyi kaleme alan Hariciye görevlisi analizine mesnet olarak; "27 Mayıs'tan sonra, DP'nin dış siyasetinin MBK tarafından da devam ettirilmesini" öne sürmüştür.¹⁰¹ Nitekim Alparşan Türkiye de, Dündar Taşer'e yazdığı bir mektupta, İngiliz belgesinde yer alan analizi doğrularcasına, Amerikalılara, 27 Mayıs'tan itibaren "kendilerinin solcu" olmadıklarını anlatmaya çalıştığını ancak karşı tarafı ikna etmekte zorlandığını ifade etmiştir.¹⁰²

14'lerin bir "topluluk" olarak telakki edildiği ve hakkında uluslararası çevrelerde çeşitli haberlerin yapıldığı gözlemlenen bu dönemde, ulusal kamuoyunda "görünürlük" kazanma adına yaptıkları hamlelerden bir tanesi, 27 Mayıs törenine gönderdikleri çelenk olmuştur. 14'ler imzası taşıyan çelenğin üzerinde, İsmet İnönü'ye cevap niteliği taşıyan "*Harbiyeliler Aldanmaz*"¹⁰³ ibaresinin yer almasının "manidar" olduğu üzerinde mutabık kalınmıştır.¹⁰⁴ Zira 14'lerin "*Harbiyeliler Aldanmaz*" mesajını gönderdiği dönem hem 22 Şubat'ın etkilerin sürdüğü bir iklimde gerçekleşmiş hem de cumhuriyet tarihinde ilk defa 19 Mayıs törenlerine katılmayan Harp Okulu müessilerine yönelik destek mesajı içermiştir.¹⁰⁵

22 Şubat sonrası süreçte 14'ler içerisinde Orhan Kabibay'ın ismi kamuoyunda daha fazla ön plana çıkmıştır. Daha önce belirtildiği üzere, Kasım Gülek gibi CHP'lilere sıkı bir teması mevcut olan Kabibay'ın 1962 yılının Mayıs ayında ilginç bir ziyaretçisi olacaktır. "Ortak Pazar" görüşmeleri vesilesiyle Avrupa'ya gelen CHP Milletvekili ve Devlet Bakanı olan Turhan Feyzioğlu, Kabibay ile te-

101 FO 371/163834.

102 Türkiye tarafından Taşer'e gönderilen 24 Kasım 1962 tarihli mektup için, bkz. Metin, *ag.e.*, s. 424-425.

103 İsmet İnönü, Talat Aydemir'in serbest bırakıldığı 26 Şubat 1962 günü radyoda bir konuşma yaparak, Aydemir'in Harp Okulu öğrencilerini "aldattığını" ifade etmiştir. Bkz. Akyaz, *ag.e.*, s.206.

104 "Harbiyeli Aldanmaz", *Milli Yol*, 1 Haziran 1962; "27 Mayıs'ın İkinci Yıldönümü Törenle Kutlandı", *Milliyet*, 28 Mayıs 1962.

105 "14'ler Adına Çelenği, Üniversiteli Bir Gencin Koyduğu Anlaşıldı", *Milliyet*, 30 Mayıs 1962. 14'lerin gönderdiği çelenk için ayrıca bkz. "19 Mayıs'a Katılmayan Harp Okulu", *Milli Yol*, 25 Mayıs 1962.

Görüş

Akademik
Bakış

240

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

mas kurmuş ve 14'leri CHP safında siyaset yapmaya davet etmiştir. Kabibay ise davete cevaben kendilerinin de CHP'ye sempati duyduklarını ancak kendilerinin 27 Mayıs'tan 13 Kasım'a kadar geçen süreçte değişmediklerini ifade etmiştir. Bundan ötürü Kabibay, teklifin gerçekleşmesi için CHP'nin "sevk-i idaresinde" değişikliklerin lazım geldiğini ve inandıkları reformların gerçekleşmesi için "kendilerinin ön planda" olmalarının gerektiğinin altını çizmiştir. Kabibay'ın "CHP'nin liderliğini almayı talep ettiği"¹⁰⁶ şeklinde yorumlanan bu görüşme her ne kadar Feyzioğlu tarafından yalanlansa da¹⁰⁷, hem Türkeş'in hem de Muzaffer Özdağ'ın bu görüşmenin gerçekleştiğini doğrulamış olması, görüşmenin gerçekleştiğine dair güçlü bir karineyi teşkil etmektedir.¹⁰⁸

Feyzioğlu'nun Kabibay ile görüşmesi ve 14'lere dair teklifini Kabibay'ın liderliği üzerinde yapması, Türkeş-Kabibay arasında süregelen liderlik mücadelesine yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu görüşmeden rahatsız olacağı öngörülen Türkeş, Kabibay'a bir mektup kalem alarak liderlik meselesini irdelemiştir. Türkeş mektubunda, Kabibay'ın "Dünya" gazetesinde yayınlanan röportajında sarf ettiği; "*Türkeş hiçbir zaman bizim liderimiz olmamıştır ve liderimiz değildir... İrkçılığı ve Turancılığı ise, biz asla kabul etmeyiz... Herkes 1/14'dür. Lider yoktur*" açıklamalarına değinmiştir. Bu ifadelerin en çok "CHP çevrelerini" sevindirdiğini ve Turhan Feyzioğlu'nun ziyaretinin bu meyanda gerçekleştiğini söyleyen Türkeş'e göre bu çevrelerin maksadı "istismar yoluyla" 14'lerin parçalanmasını gerçekleştirmektir. Ayrıca, "iki kişilik bir cemiyette" dahi bir kişinin baş olma prensibinin zaruri olduğunu savunan Türkeş; "Türkeş'in liderliği etrafında bulunmak, mevcut durumu aynen muhafaza etmek, kendi liderliğini ilan etmek" şeklinde üç harekât tarzını tasnif etmiş ve Kabibay'dan bunlardan bir tanesini seçmesini rica etmiştir.¹⁰⁹

Kabibay'ın bu üç şıktan herhangi birine seçtiğine dair, tespit edilen herhangi bir veri olmasa da, bu dönemde basında çıkan haberler, yurda kulis yapmaya gelecek olan Kabibay'ın liderlik iddiasında ısrarcı olduğunu tebarüz ettirmektedir. Nitekim "Kim" mecmuasında çıkan bir haberde, Türkeş'in sağcı fikirlerinden ötürü artık eski MBK üyelerinin başı sayılamayacağını, Türkeş'in geniş bir aydın kesim tarafından "*persona non grata*" olarak görüldüğü iddia edilmiştir. Haberde, Kıta Avrupa'sında bulunan üyelerin "sinerjisiyle" Kabibay'ın "başkan", Erkanlı'nın da "başkan yardımcısı" olduğu belirtilmiş ve yurda dön-

106 "14'ler ve Feyzioğlu", *Yön*, 20 Haziran 1962; "Kur Yapan Politikacılar", *Akıs*, 9 Temmuz 1962.

107 "Feyzioğlu Ortak Pazar Görüşmelerinden Memnun", *Milliyet*, 26 Mayıs 1962.

108 Türkeş'in açıklaması için, bkz. "Türkeş ve Aydemir İnönü'ye Cevap Verdi", *Milliyet*, 28 Nisan 1963; Özdağ'ın açıklaması için, bkz. "Muzaffer Özdağ T.Feyzioğlu'na Dün Cevap Verdi", *Yeni İstanbul*, 8 Mayıs 1963. Metin Toker de ileriki yıllarda, Feyzioğlu'nun 27 Mayıs sonrasında 'artık her şey halledildi, ben memleketeye karşı görevimi yaptım, kürsüme dönüyorum' etiketi altında 14'lerin yanında hareket etmeye başlamakla itham etmiştir. Bkz. Metin Toker, "Turhan Mektup", *Akıs*, 7 Ocak 1967.

109 Türkeş tarafından Kabibay'a gönderilen 11 Haziran 1962 tarihli mektup için, bkz. Metin, s.364-368.

Gazi

Akademik
Bakış

241

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

meye hazırlanan bu grubun teşkilatlanarak, parti kurmak istedikleri ve bu meydana dokümanlar hazırlandığı bildirilmiştir.¹¹⁰

Kamuoyunda "14'lerin yeni lideri" olarak takdim edilen Kabibay, beraberinde Rifat Baykal ile birlikte kulis yapmak üzere yurda dönmüştür. Türkeş'in MBK Müsteşarı olduğu dönemde Özel Kalem Müdürü olan Baykal'ın, Türkeş'in yönlendirmesiyle bu seyahate eşlik ettiği düşünülmüştür.¹¹¹ Kabibay ve Baykal yurda döner dönmez Dünder Seyhan, Kadri Kaplan, Mustafa Ok gibi 22 Şubat'ın önemli simaları tarafından karşılanmış¹¹² ve çeşitli temaslarda bulunmak üzere Ankara'da konaklamışlardır. Kabibay ve Baykal Ankara'da kaldıkları müddet zarfında 22 Şubat'ın askeri lideri Talat Aydemir¹¹³, "kendisini 14'lerin 15.cisi" olarak tarif eden Suphi Karaman ve Muzaffer Yurdakuler gibi "tabii senatörler", Milli Türk Talebe Derneği yöneticileri, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin ve Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ile temaslarda bulunmuştur.¹¹⁴ Cemal Gürsel, bu görüşme sonrasında "14'lerin diktatör sayılmayacağını" ve "aralarında herhangi bir anlaşmazlık" olmadığını beyan etmiş ve bu açıklamalar "13 Kasım'da pek sitayişkâr olarak sözlerle uğurladığı 14'lere büyük bir müsamaha örneği" sözleriyle müstehzi bir şekilde eleştirilmiştir.¹¹⁵

Kabibay'ın Ankara ziyareti esnasında dönemin sivil/askeri/gençlik erkânının en üst mertebeleriyle temas kurması ve bilhassa 22 Şubat'a katılan unsurlarla olan samimiyeti dönemin iktidarını ürkütmüştür. Bu meydana, iktidar ve iktidara yakın kaynaklarda mezkûr temaslara tepki gösterilirken, dönemin özgül ağırlığı yüksek olan mecmuası "Yön" dergisinde, "Kabibay'ın önderliği" üzerinden 14'lere yönelik oldukça sempatik sayılabilecek bir analiz yazısı neşredilmiştir. Kabibay'ın; "*siyasi beyanat vermesek de, mevcut hükümetin Türkiye'nin sorunlarını çözemeyeceği kanaatindeyiz. İktidara talibiz ancak 'normal' yollardan iktidara geleceğiz*" sözlerini iktibas eden yazı, Kabibay grubunun yoğun bir şekilde çalıştıklarını belirtmiştir. Söz konusu grubun, İsveç, Hollanda ve Norveç sosyalizmi hakkında çalıştıklarını ve Küba ile Cezayir'de tatbik edilen "toprak reformunun" uygulayıcısı olan Rene Dumont irtibat halinde olduklarını ileri süren haberde, 14'lerin Kabibay'ın ziyareti sonrasında hem 22 Şubatçılarla hem de tabii senatörlerle münasebetlerinin ivme kazandığı vurgulanmıştır. Bu bağlamda, Kabibay'ın "*birleştirici, uzlaştırıcı*" rolünün azımsanmayacağı görüşü ifade edilirken, İnönü'nün Talat Aydemir'e yönelik sert çıkışının da bu gelişmelerle doğru orantılı olduğu yorumunda bulunulmuştur.¹¹⁶

110 "14'ler: -1 ve Yeni Lider", *Kim*, 27 Haziran 1962.

111 "Bir Montaj", *Akis*, 9 Temmuz 1962; Örtülü, *ag. e.*, s.240.

112 "14'lerden Kabibay Dün Yurda Döndü", *Milliyet*, 2 Temmuz 1962; "Rejim: Siz Dışarıdan Biz İçeriden", *Kim*, 11 Temmuz 1962; "Bir Montaj", *Akis*, 9 Temmuz 1962; Örtülü, s.241.

113 Aydemir, *ag.e.*, s.126.

114 Sanlı, *ag.t.*, s.205.

115 "Bir Kapının Ardında", *Kim*, 9 Temmuz 1962.

116 "Hükümet ve Ondörtler", *Yön*, 11 Temmuz 1962.

Yaptığı temaslar sonrasında, yukarıda verilen analiz yazısında da tebarüz ettiği üzere, oldukça güçlendiğini düşünen Kabibay, yoğun bir gündemi beraberinde götürerek, vazifeli olduğu Brüksel'e geri dönmüş ve acilen 14'lerin bir araya geleceği bir toplantı tertip etmiştir. 23 Temmuzda başlaması öngörülen toplantı, Türkeş'in gecikmesi sebebiyle 27 Temmuz'da gerçekleşmiştir. Türkeş'in toplantıya katılmasından önce, Brüksel'de mevcut olan "14'ler" üyelerinin "yurda döndükten sonra nasıl faaliyet göstereceği" ve liderlik konusunun konuşulduğu ancak aralarında herhangi bir uzlaşmanın bulunmadığı hatıratlarda belirtilmiştir.¹¹⁷ Türkeş'in hazır bulunduğu toplantıda ise ilk sözü Türkeş alarak; "*İçinizde en kıdemli olan benim, 14'lerin lideri ben bulunayım*"¹¹⁸ şeklinde bir teklif yapmış ancak bu teklif Kabibay ve Erkanlı tarafından şiddetle reddedilmiştir.¹¹⁹ Tarafların birbirlerine karşı şahsi polemiklerle saldırdığı bu toplantının neticesinde, Orhan Kabibay; "*Ondörtler topluluğunu, memleketimizin içinde bulunduğu şartlar muvacesesinde her şeyden evvel milli menfaatleri göz önünde tutarak Türk tarihinin vefakâr sinesine terk ediyoruz*"¹²⁰ açıklaması yapmış ve 14'lerin "feshedildiğini" kamuoyuna duyurmuştur.

Brüksel toplantısının sonucunda "14'lerin fesih kararı" çıkmış ve bu grup kimi kaynaklarca sekize altı¹²¹, kimi kaynaklarca dokuza beş¹²² olarak bölünmüştür. Buradaki sayısal konumlanma, tahmin edilebileceği üzere, üyelerin Türkeş'e ya da Kabibay'ın liderliği noktasındaki tasarruflara göre belirlenmiştir. Dipnotta da izah edildiği üzere "tasnifler" arasında farklı bilgiler mevcut olsa da, Türkeş'in "liderliği" noktasında, MBK sürecinden beri beraber hareket ettiği Muzaffer Özdağ, Numan Esin, Rifat Baykal, Ahmet Er isimlerinin katiyetle yer aldığı müşahede edilmektedir.

Brüksel toplantısından sonra dağılan 14'lerin hangi istikamette olacağı sorusu muhtelif cenahlar tarafından irdelenmeye başlamıştır. Türk basınında

117 Er, *ag.e.*, 175-178; Esin, *ag.e.*, s.220; Erkanlı, *ag.e.*, s.190.

118 Er, *ag.e.*, s.178; Metin, *ag.e.*, s.382.

119 Metin, *ag.e.*, s.382.

120 Örtülü *ag.e.*, s.249.

121 Türkeş bu bölünmeyi 8'e 6 olarak telakki etmiş hatta 14 Ağustos 1962 tarihinde "*Alparslan Türkeş'ten Altılara*" başlığıyla mektup göndermiştir. Bkz. Metin, *ag.e.*, s.386. Ahmet Er de, kongre sonucunda 8'e 6 şeklinde bölündüklerini ve kendisinin Türkeş, Esin, Özdağ, Baykal ve Kaplan'ın da dahil olduğu 6'lar içerisinde yer aldığını dile getirmiştir. Bkz. Er, *ag.e.*, s.182. Dündar Taşer adına biyografi kaleme alan Nevzat Kösoğlu, Taşer'in Brüksel toplantısında Türkeş'in yanında yer aldığını ve 6 kişi olduklarını belirtse de, Taşer'in Erkanlı vasıtasıyla Kabibay yanında yer aldığı keyfiyeti, bu tasnifin yer aldığı hemen hemen bütün kaynaklarda yer almıştır. Bkz. Nevzat Kösoğlu, *Dündar Taşer*, 2.B.Ötügen Yayınları, Ankara 2010, s.21. Taşer'in Kabibaylar'ın yanında yer aldığına dair, bkz. "14'ler Arasındaki İhtilafın İç Yüzü", *Milliyet*, 31 Temmuz 1962; "14'ler: Takkenin Altındaki", *Akıs*, 6 Ağustos 1962; Er, *ag.e.*, s.182; Esin, *ag.e.*, s.222.

122 Muzaffer Özdağ, Dündar Taşer'e yazdığı mektupta, 9'a 5 tasnifinin Kabibay ve Erkanlı tarafından Brüksel toplantısından aylar öncesinde yapıldığını ileri sürmüştür. Bkz. Metin, s.411. 9'a 5 tasnifinin yapıldığı diğer kaynaklar için, bkz. "14'ler Arasındaki İhtilafın İç Yüzü", *Milliyet*, 31 Temmuz 1962; "Takkenin Altındaki", *Akıs*, 9 Temmuz 1962.

Türkeş ve arkadaşlarının “yeni bir parti kurmaktansa”, popülaritesi yüksek olup “kurumsallaşmasını” tamamlayamamış AP’de siyaset yapmayı tercih edebilecekleri yorumunda bulunulmuştur. Bu minvalde Türkeş’in AP içerisinde kilit noktalarda bulunan “müfrit” milletvekilleri üzerinde ve ordu içerisindeki genç unsurlar nezdinde etkisinin olduğu ileri sürülen analizde, Türkeş’in AP ile flörtünün, ordu dâhilindeki gruplarda rahatsızlık yaratacağı zikredilmiştir. Tahlilde, Kabibay’ın temsil ettiği “9’ların” yeni bir parti kurmasının muhtemel olduğu belirtirken, “ilerici ve batıcı” bir programa sahip olacağı düşünülen partinin hem 22 Şubatçılardan destek alıp hem de mevcut partilerden kadro takviyesi alabileceği tahminine yer verilmiştir.¹²³

Konuya dair bir İngiliz belgesinde ise, 14’lerin ikiye bölündüğü belirtilerek, Türkeş’in Silahlı Kuvvetler ve AP içerisindeki “ateşli milliyetçi” grup üzerinde nüfuzu bulunduğu ancak Türkiye’de yaşanan olaylar (burada 22 Şubat hadisesi kast ediliyor olmalı-y.n) üzerinde çok fazla tesirinin bulunmadığı ileri sürülmüştür. Buna mukabil Kabibay grubunun “Yön” dergisi, CHP içerisinde “solcu” kanadı temsil eden Kasım Gülek, Nihat Erim ve Suphi Baykam gibi isimlerle münasebetinin olduğu ileri sürülürken, Kabibay ve arkadaşlarının “yeni bir parti kurmak” ile “CHP’ye katılmak” gibi iki seçenekten birisini tercih edebilecekleri öngörülmüştür.¹²⁴

Brüksel toplantısından yaşanan bölünmeye dair bir diğer “dış” değerlendirme, Fransız Ortadoğu Uzmanı olan Wilhelm Fernau’dan gelmiştir. Türkiye’de, “14’ler, tabii senatörler ve 22 Şubatçılar” olmak üzere üç tane “Neo-Kemalist” grubun mevcut olduğunu ifade eden Fernau; 14’lerin 27 Mayıs’ı Türkiye’nin ekonomik gelişmesi ve modernizasyonu adına vesile olarak fırsat addettiklerini ancak “ne açık bir ideolojilerinin ne de detaylı bir programlarının” mevcut olmadığını ileri sürmüştür. Fernau’ya göre ayrıca “örgütlenmiş bir güç olmayan ve açık bir şefi haiz olmayan” 14’lerin, Brüksel toplantısının sonucunda bölünme yaşaması kaçınılmaz olmuştur. Bölünme sonrasında ortaya çıkan iki grubu da değerlendiren yazar, Kabibay grubunun “Batı Avrupa deneyimden istifade eden sol sosyalizm görüşleri” temsil ettiğini; Türkeş grubunun ise “*Nehru, İsrail kibbutizmi ve her ne kadar Arap orjinli fikirler Türkiye’de sevilme de Nasır etkisinden*” mülhem olan “İslami kalıplı bir Türk nasyonalizmi” fikrini hayata geçirmeyi tasavvur ettiklerini ileri sürmüştür.¹²⁵

Brüksel toplantısından sonra yaşanan gelişmeler, Türkeş grubu bağlamında, birbiriyle müşterek düşüncelerin yer aldığı mezkûr analizlerin paralelinde seyir göstermiştir. Ancak, Kabibay ve beraber hareket ettiği arkadaşları, bu tarihten itibaren hiçbir zaman Brüksel toplantısı öncesinde olduğu kadar

123 “14’ler Arasındaki İhtilafın İç Yüzü: 9’lar ve 5’ler”, *Milliyet*, 1 Ağustos 1962.

124 FO 371/163834.

125 Friedrich Wilhelm Fernau, “İkinci Cumhuriyette Sosyal Akımlar”, (çev. Nihat Türel), *YÖN*, 16 Ocak 1963.

"ilgi" çekemeyecektir. Türkeş grubu ise AP içerisinde nüfuz arttırma çalışmalarına girecek ancak 21 Mayıs 1963 tarihinde yaşanacak olan 2. Talat Aydemir kalkışması sonrasında tarihin seyri oldukça farklı bir istikamette seyir gösterecektir.

Sonuç

27 Mayıs'ın hedeflerinin akamete uğratıldığını düşünen ve iktidarın sivilere devredilme zamanlamasına karşı çıkan isimlerin tesadüfi bir birliktelik yarattığı 14'ler grubunun yurtdışı faaliyetleri ve bu faaliyetlerin yurt sathındaki izdüşümü yakın dönem Türk siyasi tarihine ve bilhassa ordu-siyaset ilişkilerine dair oldukça ilgi çekici sonuçlar vermiştir. Bunlardan birincisi, esasında 13 Kasım 1960 tasfiyesinden sonra komitede kalan isimlerin, çeşitli rahatsızlıklar duydukları zamanlardan "14'lere" istinat edebilmeleri olmuştur. Ordu içerisinden gelen benzer mesajlarla beraber bu keyfiyet, ordunun iktidarı sivillerle paylaşmaktaki çekincelerinin 13 Kasım sonrasında da devam ettiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. 15 Ekim 1961 seçimleri sonucunda DP bakiyesine göz diken partilerin, bilhassa AP'nin, aldığı oy oranı söz konusu rahatsızlığı daha da arttırmış ve 14'ler ordunun ve kamuoyunun en azından bir kısmının "kurtaçıcı mihrak" adresi olarak görülmüştür. Burada daha da enteresan olan durum ise 14'lerin arkasına aldıkları bu destekle beraber yurda dönmesinin ve belki de iktidara gelme ihtimalinin önünün yine başta Cevdet Sunay olmak üzere orduyu temsil eden isimler tarafından kesilmesi olmuştur. Ordu erkânınının 15 Ekim 1961 seçimleri sonrasında CHP ile AP'nin koalisyon kurmasının da sağlayıcısı olduğu düşünüldüğünde, 27 Mayıs sonrası sivil idarenin tesisinin paradoksal olarak ordunun öncüleri tarafından temin edildiğini göstermektedir. Ancak burada ordunun üst idaresinin esas motivasyonun "demokratik" hassasiyetlerden ziyade 27 Mayıs'ta olduğu gibi idareyi "alt rütbeli" subaylara bırakmama iştihasının daha önemli olduğu zikredilmesi lazım gelen bir husustur ve bu keyfiyet, tabiatıyla ordunun üst kademesinin, 60'lı yıllarda siyasi hayatın belirleyicisi pozisyonunda olmasındaki ısrarının da arkasındaki etkenlerden birisini teşkil edecektir.

14'lerin yurtdışındaki faaliyetlerinin bir diğer ilgi çekici kısmı, grup içerisindeki taraflar arasındaki liderlik mücadelesinin ideolojik boyutları olmuştur. 27 Mayıs sürecinde "Atatürk reformlarının yarıda kaldığı ve tamamlanamaması için yapılacak olan reformların sivil bir idarede gerçekleşmesinin mümkün olmadığı" tezinde mutabık olan grup üyeleri Türkeş ve Kabibay öncülüğünde kliklere ayrılmıştır. Burada bir diğer dikkate değer nokta, Türkeş kliğinin Türkçü/Türk milliyetçisi kamuoyu ile birlikte AP içerisinde beklediği yeri bulamayan siyasilerin, Kabibay kliğinin ise sosyalist, sosyal demokrat kamuoyu yanında CHP dâhilinde İnönü'den rahatsız olan politikacıların müracaat etmesi olmuştur. Bu bağlamda ise CHP'ye ve AP'ye yakın basın organlarının, 14'lerin içerisindeki liderlik yarışmasını tahrik edecek yayınlar yapması ve 14'lere dair benzer üslubun kullanılması ise dikkat çeken bir diğer nokta olmuştur.

Gazisi

Akademik
Bakış

245

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

Talat Aydemir kalkışmasından sonra Türkiye’de müstakbel bir askeri idarenin tekerrür edebileceğini düşünen uluslararası camia da 14’ler üzerinde odaklanmış, hatta “bağlantısızlık” teorisi örneğinde görüldüğü üzere bu isimlerin Türkiye’nin uluslararası rotasını değiştirebileceğine dair yorumlarda bile bulunulmuştur. Ancak makalede yer verilen bir İngiliz belgesinin de isabetli tespitiyle 200 yıldır süregelen Rusya imgesi, Türkiye’nin dış politikasında yüzyılı aşkın bir süredir batı ittifakının içerisinde olması, söz konusu isimlerin Amerikan askeri modernizasyonunda yetişmiş olması gibi sebepler aslında bu yorumların NATO dışı bir misyon üstlenmiş diplomat ve aydınların temennisi göstermektedir. Bununla birlikte hem Türkeş’in hem de Kabibay’ın gerekli gördüklerinde “batı tipi sosyalizm” vurgusu yaptıkları da unutulmamalıdır. Sonuç itibarıyla Türkeş grubunun ve Kabibay kliğinin Türkiye’ye döndükten sonra nasıl hareket edebileceklerine dair İngiliz belgelerinden aktarılan öngörülerin isabeti de, yurtdışında bulunan diğer ülkelerin arşivlerinde çok ilgi çekici bilgilerin bulunabileceğini hissettirmektedir.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

Birleşik Krallık Ulusal Arşivleri Dışişleri Bakanlığı

FO 371/160790

FO 371/160791.

FO 371/163833.

FO 371/163834.

Sürelî Yayınlar

Akis

Durum

Düşünen Adam

Haber

Kim

Le Monde

Madras

Milliyet

Millî Yol

Yeni İstanbul

Yeni İstiklal

Yön

Kitap ve Makaleler

60'lardan Vatan Kurtarma Hikâyeleri, Ötüken Yayınları, İstanbul 2014.

AHMAD, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye(1945-1980)* (çev. Ahmet Fethi), 3.B,Hil Yayın, İstanbul 2007.

Görüş

Akademik
Bakış

246

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

- AKYAZ, Doğan, *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi: Hiyerarşi Dışı Örgütlenmede, Emir Komuta Zincirine*, 3.B, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.
- ALTUĞ, Kurtul, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*, Yılmaz Yayınları, İstanbul 1991.
- AYDIN, Suavi- TAŞKIN, Yüksel, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- BALKAN, Aydemir, *Akşam Nöbeti*, Boyut Yayınları, İstanbul 2003.
- BAYTOK, Taner, *Dış Politikada Bir Nefes: Anılar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005.
- ER, Ahmet, *Hatıralarım*, Selçuklu Sosyal Güvenlik, Eğitim, Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları, 3.Baskı, Ankara 2012.
- ERKANLI, Orhan, *Anılar-Sorunlar-Sorumlular*, Baha Matbaası, İstanbul 1973.
- ESİN, Numan, *Devrim ve Demokrasi: Bir 27 Mayısçının Anıları*, 2.B, Doğan Kitap, İstanbul 2005
- HALE, William, *Türkiye'de Ordu ve Siyaset*, Çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul 1996.
- KAYALI, Kurtuluş, *Ordu ve Siyaset: 27 Mayıs-12 Mart*, 5.B, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.
- KÖSOĞLU, Nevzat, *Dündar Taşer*, 2.B, Ötüken Yayınları, Ankara 2010.
- MARAŞLI, Erol, *Darbe İçinde Darbe: "13 Kasım 1960-14'ler Olayı"*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2010.
- METİN, İbrahim, *İhtilalciler Hesaplaşıyor Belgelerle 27 Mayıs- Ondörtler ve Dündar Taşer*, Töre-Devlet Yayınları, İstanbul 2012.
- TEKİN, Arslan, *Alparslan Türkeş'in Liderlik Sırları*, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul 2000.
- TUNCER, Erol- DANACI, Necati, *Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri*, TESAV Yayınları, Ankara 2003.
- TURGUT, Hulusi, *Türkeş'in Anıları: Şahinlerin Dansı*, ABC Yayınları, İstanbul 1995.
- SANLI, Ferit Salim, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinden Milliyetçi Hareket Partisine Tarihsel Süreç, İdeoloji, Politika (1960-1969)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2017 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- SEYHAN, Dündar, *Gölgedeki Adam*, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul 1966.
- UNAT, Nermin Abadan, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimleri Tahlili*, Ankara Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara 1966.
- UTKU, Cumhur, *14'lerden Suphi Karaman'a İhtilal Mektupları*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2006.

Extended Abstract

While the May 27, 1960 coup ended the DP government, it brought new debates on the relationship between the army and politics. In this respect, the dispute between politics and civilians was immediately passed on 13 Novem-

Gazi

Akademik
Bakış

247

Cilt 11
Sayı 23
Kış 2018

ber 1960 with the view that the army continued to rule the country within the National Union Committee established after the coup d'état, resulting in the liquidation of 14 members of the committee. This group, which will be called 14's, brought those "artificial" formations both at home and abroad, which did not come from the 14 people who were formed before May 27 or within the National Unity Committee and agreed with each other, but lived in November 13. However, this group, which cannot provide any coexistence due to artificiality, has entered into various activities while abroad, but it is inevitable that two different clubs will be formed within the group. One of the sides in two different positions, Alparslan Türkeş and Orhan Kabibay were the others. In the process, the two groups considered their activities, their ideas, and their close proximity to each other, that they were involved in two different "sects" in various aspects of the 14's.

14 has become a center of attraction during their stay abroad. This evaluation is embodied in the classifications of the junta groups who wanted to act together with the various members of the 14s and the opinion leaders who had hopes for the 14s. Talat Aydemir stated that he would not act together with Türkeş, who he clearly described as Racist-Turanist. He was contacted by Dündar Seyhan's clique led by Kabibay. In the Turkish press, various names that applauded the 14s for acting on the grounds that they act in line with the demand for social change, by contacting the ideological difference between these members, if they represent a type of western socialism, they cannot be accepted if they represent the mentality like national socialism. A remarkable point here is that the politicians who could not find the place they expected within the Justice Party together with the Turkist / Turkish nationalist public were the applicants of Turkes clique. On the other hand, the politicians who were disturbed by İnönü within the Free Republican Party, besides the socialist and social democratic public opinion, were the applicants of the Kabibay clique. In this context, it is noteworthy that the press organs, which are close to the FRP and the JP, have made publications to provoke the leadership competition in the 14s.

Another point that draws attention to the 14s in this period is the interest shown by the international public opinion. Turkey's non-NATO diplomats, including assessing the likelihood of any alliance, opinion leaders, journalists; They argued that the 14s have such a vision. In this respect, it is interesting to note that both of the 14s have sympathetic remarks about socialism. However, these expectations and interpretations only indicate the wishes of non-NATO undertook a mission diplomats and intellectuals since the Turkish public in 200 years of continuous Russian image of reasons, such as to be trained in Turkey's foreign policy century over a period of time to be within the western alliance and the American military modernization of the names in question actually it shows that these evaluations are fictitious.

Gaz